

XIII

Фридерик
Шопен
асарлари

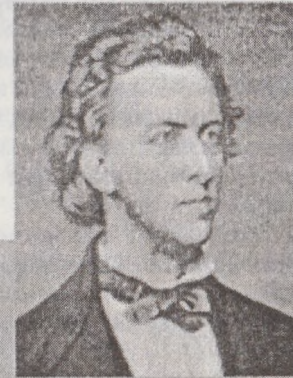

Ўзбекистонда

Handwritten signature in gold ink, likely of the author or publisher, overlaid on the musical notation.

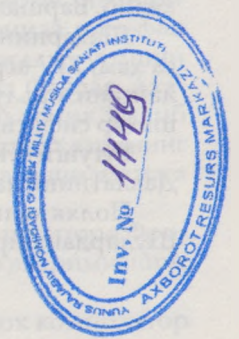
Қосимжон СЎПИЕВ

ФРИДЕРИК
ШОПЕН
АСАРЛАРИ
ЎЗБЕКИСТОНДА

ШОПЕН

(1810 – 1849)

«NOSHIR» nashriyati
Тошкент – 2008

Польша Европа мамлакатлари орасида ўз тарихи, маданияти билан ажралиб туради. Бир томони Болтиқ соҳиллари, бир томони Татра тоғларига туташ бу давлатдаги қадимий ҳунарманд усталар, меъморлар бунёд этган ажойиб саройлар, қалъалар ўтмишнинг жуда кўп воқеа-ҳодисаларига гувоҳ бўлишган.

Неча-неча табиий офатлар, урушлар туфайли вайронага айланган бу обидалар меҳнаткаш халқининг бунёдкорлиги туфайли қайта тикланди.

Иккинчи жаҳон урушида 85 фоизи вайрон бўлган Варшава шаҳри қайта тикланиб, 1980 йили ЮНЕСКО томонидан дунё халқлари маданиятининг нодир мероси сифатида рўйхатга олинди.

Қадимий афсоналарда айтилишича, Висла дарёси соҳилларида довжорак балиқчи Ворсе ўз рафиқаси Саве билан яшаган экан. Шаҳар номининг қўлига қилич ва қалқон тутган аёл рамзи билан боғлиқлигини юқоридаги афсона билан боғлайдилар. Яна бир афсонада Варшава номи Варш сўздан олинган бўлиб, бундан бир неча асрлар муқаддам Висла дарёси соҳилларида яшаган Равичей уруғи авлодларининг номидан олинган дейилади.

Шаҳар тимсолидаги бир қўлида қилич ва бир қўлида қалқон тутган ярми инсон, ярми балиқ қиёфасидаги тимсол дастлаб эркак рамзида бўлиб, кейинчалик аёл рамзи билан алмаштирилган. XVI асрга келиб, Варшава шаҳри айнан шу тимсол билан ифодаланган.

Шаҳарнинг илк барпо этилиши ҳақида аниқ маълумотлар бўлмаса ҳам, XIV асрга келиб, князликларнинг марказлашган шаҳрига айлангани маълум. 1413 йилга келиб, князь Януш томонидан Варшава шаҳар сифатида расман тасдиқланган.

Бугунги кунда Варшава Польша мамлакатининг юраги ҳисобланади. Давлатнинг маъмурий идоралари Варшава шаҳрида жойлашган.

Поляк халқидан дунёга машҳур кўплаб шахслар етишиб чиққан. Шулардан бири композитор Фридерик Шопендир.

ISBN 978-9943-353-05-3

© Қосимжон Сўпиев
© «Noshir» нашриёти, 2008 й.

СЎЗБОШИ

Польша ва Ўзбекистон мамлакатларининг маданият, илм, фан соҳасидаги ҳамкорликлари йилдан-йилга муваффақиятли ривожланмоқда.

Бу икки давлат ўртасидаги сиёсий ва маданий алоқалар Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг ўзаро ишонч ва бир-бирини яхши тушуниш руҳиятида амалга оширилмоқда. Шунингдек, тараққиётга бўлган интилиш, яхши анъаналарни тарғиб этиш, инвесторлар томонидан турли қўшма корхоналарнинг очилаётгани ҳам фикримиз далилидир. Маданияти, эътиқоди, урф-одатлари ўзгача бу юртларнинг тарихи ва анъаналарини ўрганишга бўлган қизиқиш ҳам беқиёсдир. Ҳар иккала давлат раҳбарлари ўз фуқаролари билимларини ошириш учун имкониятлар яратаётгани эътиборга моликдир. Польша ва Ўзбекистон ҳукуматлари доимий бир-бирларини қўллаб-қувватлашлари натижасида турли соҳаларда ҳамкорлигимиз кенгаймоқда. Бу икки давлатдаги институтлар, жамғармаларнинг ўзаро ҳамкорликда ўтказётган тадбирлари фикримизнинг далилидир.

Ўзбекистон халқини Польша маданияти билан таништириш мақсадида турли лойиҳалар ишлаб чиқилиб, тадбирлар амалга оширилди. Жумладан, Польша фильмлари фестивали, Польша маданияти кунлари, театр ва спектакллари, рассомлар ва фото усталарининг кўргазмалари, шунингдек, Польша ва Ўзбекистонлик артистларнинг иштирокидаги концертлар буларга мисолдир. Бу ўринда илм-фан ва таълим соҳасидаги алоқаларимизни алоҳида таъкидлаб ўтишни жоиз деб биламан. Бир неча йиллардан буён Польша Фанлар Академияси Ўзбекистон Фанлар Академияси билан ҳамкорлик қилиб келмоқда. Тарих ва археология илмий-текшириш институтларининг ўзаро ҳамкорликда олиб бораётган изланишлари жуда яхши натижа бермоқда.

Журналист Қосимжон Сўпиевнинг буюк поляк композитори Фридерик Шопен ҳақида ёзган рисоласи ўзаро маданий алоқаларимизнинг ривожланиб бораётганидан далолатдир.

Даҳолар башарият фарзандлари саналадилар. Буюк композитор Шопен ҳам худди ана шундай башарият фарзандларидан биридир. Мен бу китобнинг қўлёзмаси билан танишиб чиқар эканман, Шарқда, Осиёда буюк композитор ижодига шунчалар кўп мурожаат этилишини кўриб ҳайратландим. Шопен танловларида қатнашган Ўзбекистонлик пианиночилар билан сиз, ушбу китобни варақлаб танишиб борасиз. 2010 йил Фридерик Шопен туғилганига 200 йил тўлиши муносабати билан Шопен йили деб эълон қилинди. Бу буюк композиторга берилган эҳтиромдир.

*Польша Республикасининг Ўзбекистондаги элчиси вазифасини
бажарувчиси – Ежи СТАНКЕВИЧ*

ПОЛЯК ХАЛҚИНИНГ БУЮК КОМПОЗИТОРИ ФРИДЕРИК ШОПЕН (1810 – 1849)

Болалик. Усмирлик. Ёшлик.

Композиторнинг отаси – Николай Шопен француз эди. У Лотарингия вилоятининг Марэнвилл қишлоғида туғилганди. Билимга чанқоқ ёш, қобилиятли болакай учун ўша даврда маърифатли бўлиш жуда мушкул иш эди. Марэнвилл яқинидаги бир художўй помещчикнинг ер-мулкида бошқарувчи бўлиб хизмат қилган поляк Адам Вейдликх ўспириннинг тақдирида муҳим роль ўйнади. Унинг ёрдамида, 16 ёшли Николай 1787 йилда Варшавага келиб, тамаки фабрикасида бир неча йил ҳисобчи бўлиб ишлади.

Варшавага кўчиб келган Николай Шопен бутун ҳаёти ва тақдирини иккинчи Ватани бўлиб қолган Польша билан боғлади. Ўша пайтда мамлакат энг оғир даврини бошидан кечираётганди. Польша мустақил давлат сифатида фаолият юртишдан тухтаган, қадимги поляк ерлари чор Россияси, Пруссия ва Франция ўртасида тақсимлаб олинганди.

1794 йилда Польшанинг жасур ватанпарварлари Тадеуш Костюшко бошчилигида Она-юрт озодлиги учун курашга отландилар. Қўзғолончилар сафига Николай Шопен ҳам қўшилди. Гарчи бу қўзғолон феодал устунларини бузиб ташлашга қодир буюк халқ инқилоби даражасига кўтарилмаган бўлса-да, Польша тарихида муҳим роль ўйнади. У поляк инқилобчиларининг кейинги авлодларига, яъни XIX асрнинг биринчи ярмидаги миллий-озодлик ҳаракати иштирокчиларига илҳом бағишлади.

Қўзғолонда иштирок этиш Николай Шопенга кўплаб поляк ватанпарварлари билан мустақкам дўстлик алоқаларини ўрнатиш имконини берди. Мана шу ишончли маслақдошлар туфайли у ҳисобчилик касбини ташлаб, хорижий тиллардан дарс бериш имкониятига эга бўлди. Чунки лотарингиялик бу йигит фақат французчани эмас, немис тилини ҳам яхши би-

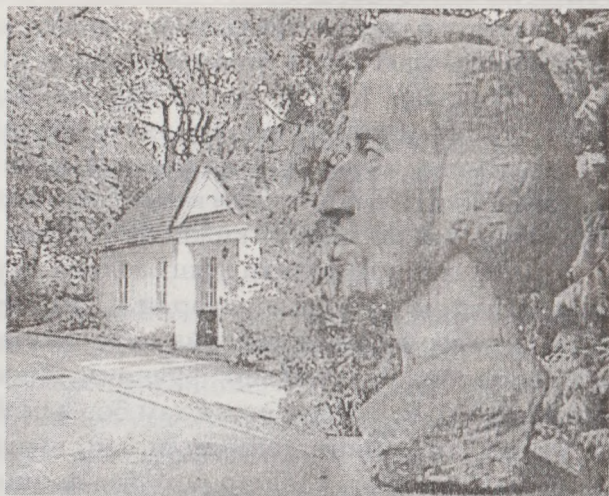
ларди. Шундан сўнг у бадавлат хонадон фарзандларига сабоқ бериш ва тарбиялаш мақсадида Лоньчинскийлар қўрғонида истиқомат қила бошлади. 1802 йилда эса Варшава яқинидаги Желязова Воля қўрғонига кўчиб ўтиб, бу ерда графиня Скрабек оиласида болалар муаллими сифатида фаолият юритди.

Графиня хонадонда уларнинг етим ва камбағал қариндоши Юстина Кжижановская истиқомат қиларди. Юстина ўзининг мансабдор ҳомийларига оғирлиги тушмаслиги учун оиладан иқтисодчи сифатида ҳам иш юритарди. Очик чехрали ва хушчақчақ бу қиз ҳамманинг эътиборини қозонганди. У жуда яхши таълим-тарбия олган бўлиб, француз тилини, роялда куй чалишни билар ва ёқимли овози ҳам бор эди. Айниқса, поляк халқ қўшиқлари унинг жони-дили эди, шунингдек, у ўша пайтлари машҳур бўлган шаҳар романсларини куйлашни ёқтирарди.

1806 йилнинг июнида Николай Шопен ва Юстинанинг никоҳ тўйлари бўлиб ўтди. Вақт-соати етиб ёш оилада тўнгич фарзанд – Людвика исмли қизалоқ туғилди. Уч йилдан сўнг эса Желязова Воля қўрғонидаги мўъжазгина уйда ўғил бола дунёга келди, унга Фридерик деб исм қўйдилар. Бу воқеа 1810 йил 22 февралда содир бўлди. Ўша йилнинг куз фаслида пан Николай Шопен Варшава лицейида ўқитувчилик қила бошлади. Уларнинг оиласи давлатга қарашли кенг хонадонга кўчиб ўтди.

Француз тили ўқитувчисининг маоши анча кам эди, бундан ташқари, бу мояна ҳар гал ҳам вақтида берилмасди. Оила аъзолари эса йилдан-йилга кўпайиб боришарди: орқама-кейин икки қизалоқ – Изабелла ва Эмилия туғилди. Бошқа педагоглардан намуна олиб, Шопен ҳам Варшавадан четроқда яшовчи ўзига тўқ оила фарзандлари учун пансион очди. Шопен хонадонидан бу пансион кўпчилик ўртасида катта эътибор қозонди. Болалар бу ерда ўзларини оилаларидагидек ҳис қилиб, жуда яхши тарбия олардилар.

Кичкина Фридерикнинг мусиқага иштиёқи жуда эрта намоён бўлди. Онаси маъюс қўшиқларни куйлаганда болакай аччиқ-аччиқ йиғлаб юборарди. Аксинча, Юстина тарбияланувчилар учун қувноқ рақсларни ижро этганида уч ёшли бола қувонгандан қарсак чаларди. Ўша даврдан бизга битта ҳикоя етиб келган: ота-оналар тунда фавкуллода рояль овозини

Фридерик тугилган хонадон.

эшитиб қолишади. Маълум бўлишича, уч ёшли Фридерик секин-аста мусиқа асбобига чиқиб олиб, куни кеча тинглаган рақс оҳанглари чала бошлади. Боласининг шамоллаб қолишидан чўчиган онаси уни дарҳол қўлига олиб, тезлик билан ётоққа ётқизади. «Эҳ, ойижон, – дейди болакай, – ҳеч хафа бўлмаг, сизни чарчагансиз деб ўрнингизни эгаллаган эдим...»

Бола тобора ўсиб, кичкина Моцарт сингари тез-тез рояль ёнига келар, оддий аккордларни тинглаб, ўзига таниш оҳанглари танлаб оларди. Ана шу мусиқа асбобида баъзи бир тарбияланувчиларнинг унча мушкул бўлмаган пьесалари ва машқларини ижро этарди. Кўп ўтмай Фридерик опаси Людвикадан мусиқа сирларини ўргана бошлади. Ана шу опа беш ёшли укасининг биринчи устози бўлди. Болакай тезда ноталарни таниб, Людвиканинг ўқитувчиси жаноб Живнийнинг унча қийин бўлмаган топшириқлари – машқлари ва пьесаларини опаси билан бирга такрорлай бошлади.

Мана шу ҳурматли зот болакайнинг мусиқа дарсларида юз берадиган воқеа-ҳодисаларга қизиқиши катта эканлиги ва эшитганларини рояль клавишларида жонлантиришга тиришқоқлик билан ҳаракат қилишига эътиборини қаратди.

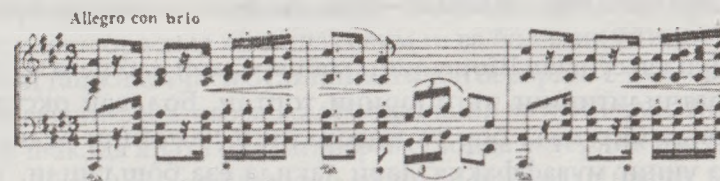
– Бу йигитчанинг мусиқа ўрганишига фурсат етди, – деди у жиддий оҳангда ота-онасига юзланиб.

Болакай қалбига мусиқанинг илоҳий сирларини жо этган черков.

Фридерик билан машғулот ўтказа бошлаганида Живнийнинг ёши етмишдан ошганди. У қувноқ, хушфёъл ва ҳазил-мутойибага иштиёқи кучли инсон эди. Гарчи фортепиано ижроси бўйича Варшавадаги ўқитувчилар ўртасида етакчи бўлмаса-да, мусиқа санъатига ўзининг жиддий муносабати билан ажралиб турарди. У шогирдларини салонларда ижро этиладиган енгил-елпи мусиқа асосида эмас, балки энг юқори савиядаги бадиий намуналар, жумладан, Моцарт ва Бетховен мусиқаси, айниқса, уша пайтда деярли кўпчилик хабардор бўлмаган Бах асарлари руҳида тарбиялаганди.

Ёш шогирдининг композиторлик иқтидорига алоҳида эътибор берган Живний унга кичик-кичик пьесалар ёзиб бера бошлади. Етти ёшли Фридерик тантанали рақс-марш – полонез ёзди.

Шопен машҳур ля-бемоль мажор полонезининг биринчи такти.

Болакайнинг ижодий тажрибаси сифатида бу пьеса нашр этилди. Мазкур газетадаги мақолада бу пьесанин муаллифи «француз тили ва адабиётининг профессори Николай Шопеннинг ўғли ҳақиқий мусиқа даҳоси» эканлиги хабар қилинганди.

Кўп ўтмай Радзивиллов саройида саккиз ёшли пианиночининг мухлислар ўртасидаги биринчи концерти намойиш этилди. Болакай чех композитори Йировцнинг техник жиҳатдан мураккаб асарини ижро этди. Кичик ёшдаги моҳир созанданин бу ижросини ҳайрат билан кутиб олишди. Йирик тўр ёқали духоба костюмдаги Фридерик ажойиб тингловчиларнинг диққат марказида бўлди. Болалик соддалигига бориб, ҳамманинги эътибори байрам костюмимга қаратилди, деб ўйлади. Онаси Фридерикдан тингловчиларга унинг қайси жиҳатлари ёққанини сўраганида, бола шундай жавоб берди:

– Костюмимнинг ёқаси. Биласизми, ойи, ҳамма унга тикилиб қолди.

« – Сенга нима ёқди, болакай? – Кўйлагимнинг оппоққина ёқалари».

Шундан сўнг ёш Шопеннинг концертлари Варшава мусиқий жамоатчилигининг эътиборини тортди. Болакай оқсуяклар ҳузурида бир неча бор ўз маҳоратини намойиш этди, газеталар унинг муваффақиятлари ҳақида ёза бошлашди. У бир қатор маршлар, полонезлар, вальслар, галоплар ва қўшиқ

оҳангларига вариациялар ёзди. Фридерик шунчаки қизиқиш билангина эмас, балки ички бир масъулият туйғуси билан ҳам мусиқа билан шуғуллана бошлади. Композиторнинг ана шу болалик давридан Варшавада ўтказиладиган ҳарбий парадларда духовой оркестр жўрлигида ижро этиладиган яна бир полонез ва «Ҳарбий марш» сақланиб қолинган.

Вақт ўтиб, болакай ўн икки ёшга тўлди. Мўйсафид Живний кундан-кунга шитоб билан камолотга интилаётган истейдод соҳибига раҳнамолик қилишга куч-қудрати етмаслигини англаб етди. Унинг маслаҳатига кўра Фридерикнинг ота-онаси ўғилларининг машғулотлари билан шуғулланишни варшавалик таниқли мусиқачи Юсеф Эльснердан илтимос қилдилар.

Ўғлининг ноёб мусиқий салоҳиятини чуқур англаган Николай Шопен унинг ҳар томонлама билим олиши учун мунтазам қайғуриб борди. Соғ-саломатлиги унча мустаҳкам бўлмаган болакай узоқ вақт уйда таълим-тарбия олди. 13 ёшга киргач эса Варшава лицейида тарбиялана бошлади. Бу ерда Польшанинги энг яхши педагоглари дарс беришарди. Энди болакайнинг қизиқишлари ижтимоий фанларга қаратилди. Она-Ватан тарихи ва адабиёти – Фридерикнинг севимли машғулотлари бўлибгина қолмай, улар ёш Шопеннинг мусиқий бадиҳагўйлиги учун ҳам илҳом манбаи эди. Дарслардан бўш вақтларида, ўртоқлари қадимги Польша ва унинг қаҳрамонларининг буюклиги ҳақидаги ҳикояларни галма-гал баланд овозда ўқишганида, Фридерик рояль ёнида ўтириб бу тарихий воқеа-ҳодисаларни ҳиссий жиҳатдан таъсирчан ва гўзал шаклдаги мусиқий образларда яратарди. Эҳтимол, мана шу бадиҳагўйликлар Шопен ижодидаги бўлажак драматик-қаҳрамонлик асарлар учун ҳамиртуриш вазифасини бажаргандир. Негаки, унинг баллада, фа минор фантазияси, полонез оҳангидаги улугвор ва фожиавий ҳикояларида бу аниқ сезилади...

Фридерикнинг зийрак ақли ва қувноқ феъл-атвори унинг ўртоқлари орасида ҳаминша севимли ва болалик ўйинларининг етакчи ташкилотчиси бўлишга имкон берарди. У ўзга кишиларнинг юз қиёфаси, овози, қадам ташлаши ва қўл ҳаракатини қулгили шаклда ярата оладиган фавқуллодда актёрлик иқтидорига ҳам эга эди. Буларнинг ҳаммасини у шу қадар нафис ва табиий бажарар эдики, бу хатти-ҳаракатлар ҳеч кимнинг дилини

оғритмасди. Ўз оилалари ёки бирон бир танишларининг хонадонларида намоёниш этилган спектаклларда одатда у бош ролларни ижро этарди. Агар ўртоқларидан биронтаси адашиб кетса ёки сўзларни унутиб қўйса (баъзан суфлёр ҳам эслатишга улгуролмасди), Фридерик бадиҳагўйлик билан сахна асарига бутун-бутун матнлар қўшиб давом эттириб кетаверар, шу тариқа у спектакль қатнашчиларига ёрдам бериб юборарди. Театр билимдонлари унинг ажойиб актёрлик талантига қойил қолишарди.

Хамиша қувноқ ва ғашга тегмайдиган юморга мойиллик Фридерикнинг рассомчилик фаолиятида ҳам намоён бўлди. Лицейдаги дўстлари унинг кўп ҳолларда математика дарсида қоғозга чизилган карикатураларини узоқ вақт эслаб юришарди.

Фридерик опа-сингиллари билан бирга «Ўйин-кулги адабий жамоаси»ни ташкил этди. У мазкур тўгарак учун қувноқ шеърлар ёзиб, карикатура ва ўртоқлик ҳазиллари чизарди. Николай Шопеннинг ҳамма фарзандларида адабий қобилият бор эди, ҳатто Людвика Изабелла билан биргаликда роман ёзиб, уни нашр этишди. Фридерикда ҳам ёзувчилик истеъдоди намоён бў-

Фридерик таҳсил олган мусиқа мактаби.

ла бошлади. У ота-оналарининг яқин таниши Доминика Дзевановскийнинг қўргони – Шафарняга ёзги сафарларининг бирида омма ўртасида машҳур бўлган «Варшава хабарчиси» газетасига тақлид қилиб юмористик қўлёзма шаклидаги «Шафарня хабарчиси» газетасини чиқарди...

1826 йилнинг баҳорида Фридерик мусиқа мактабига ўқишга кириб, профессор Юзеф Эльснер раҳбарлигида композиция бўйича билимини такомиллаштира бошлади. Варшава консерваториясининг директори Эльснер кенг маълумотга эга мусиқачи, яхши композитор, поляк халқи ҳаётидан олинган опера муаллифи эди. У ўзининг узоқ ҳаёти давомида поляк мусиқачиларнинг бир неча авлодини тарбиялади. Айни пайтда Эльснер фақат ўз касбининг усталаринигина эмас, балки биринчи ўринда поляк миллий маданиятининг арбоблари тайёрлашни ўз олдига мақсад қилиб қўйганди. Зийрак педагог ёш мусиқачилар юрагига қандай йўл топишни яхши биларди. У поляк композиторларини чексиз илҳом манбаи бўлган – халқ қўшиқларининг қадрига етишга даъват этарди.

Эльснернинг ҳамкасблари Шопеннинг ўқувчилик ишларидаги баъзан қуюшқондан чиқиб кетган эркинликни кўриб эътироз билдиришганида, оқсоқол мусиқачи: «Уни ўз ҳолига қўйинглар. У ўзига хос йўлдан кетяпти, чунки Фридерик фавқулодда қобилиятга эга. Унинг изланишлари мактабимизнинг қатъий қоидаларига мос келмайди, чунки унинг ўз йўли бор», деганди.

Зийрак ва сермулоҳазали Эльснер Шопеннинг бетакрор ва ўзига хос истеъдодига эҳтиёткорлик билан муносабатда буларди. Шак-шубҳа йўқ, у Фридерикка мусиқий фаолиятда ўз услуби ва теран миллий йўлини топиб олишга ёрдам берди. Эльснернинг архив ҳужжатлари орасида шогирди Шопен ҳақидаги қуйидаги қайдлари сақланиб қолинган: «Ажойиб қобилият эгаси. Мусиқа даҳоси».

Шопен Варшава консерваториясини муваффақиятли битиргач, устозининг маслаҳати билан ўша даврнинг йирик мусиқий маркази – Вена шаҳрига сафарга чиқди. Моцарт ва Бетховен ватани ёш поляк композиторини очик чехра билан кутиб олди. Бу ўринда Эльснернинг веналик мусиқачиларга ёзган мактуби муҳим роль уйнади, албатта. Ёш пианиночининг моҳирона

Варшава консерваторияси. 1830-йиллар.

ижроси ва таъсирчан асарлари Венанинг бутун муסיкий жамоатчилиги эътиборини тортди. 1829 йил 11 августда Вена опера театрида ёш поляк пианиночисининг илк концерти намойиш этилди. У Шопенга катта муваффақият келтирди...

Шопен қадрдон шахрига машхур бўлиб қайтди. Вена газеталаридаги мақтовли мақолалар Варшавада катта қизиқиш уйғотди. У ерда эълон қилинган деярли барча мақолалар Варшава матбуотида кўчириб босилди. Энди она-Ватанида ҳам катта концерт беришнинг фурсати этилганди, аммо Фридерик шошилмасди. У Венада намойиш этилган концерт дастурини такрорлашни истамасди. Бундан ташқари, энди катта миқёсдаги муסיкий жанрларда ҳам куч-ғайратини синаб кўришга вақт келганди.

1830 йил март ойида Варшавада иккита концерт жуда муваффақиятли намойиш этилди. Гарчи Шопеннинг бу ажойиб концерти оралиғида кимларнингдир валтерна учун қувноқ пьесалари ва скрипка учун вариациялари янграган бўлса-да, ёш истеъдодли композитор асарларининг поэтик жозибаси мухлислар юрагига етиб борди.

Отаси ва сеvimли устозининг қатъий талаби билан ёш композитор чет элга, энг аввало, Венага, сўнгра Парижга йўл олди. Аммо бу саёҳат унга қувонч келтирмади. Эртага нима бўлишини ҳеч ким билмасди. Дўстларидан бири шундай эътироз билдирди: «Ҳозир замон қалтис, эртага нима бўлиши номаълум. Ҳозир Париж ва Венада концерт намойиш қилишнинг мавриди эмас».

1830 йил 1 ноябрда композиторнинг дўстлари билан хайрлашув кечаси ўтказилди. Шопен янги асарларини ижро этди. Оғайнилари унга поляк тупроғи солинган қумуш кубок совға қилишди...

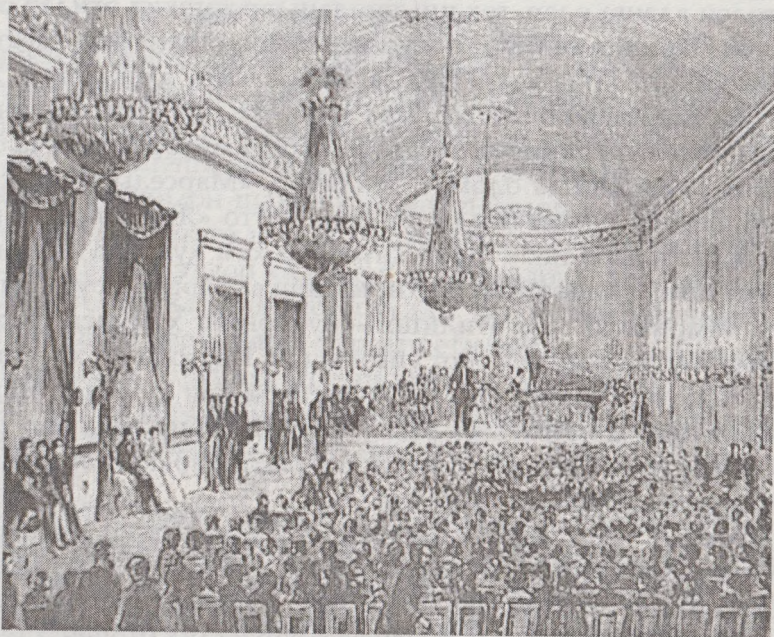
1831 йил сентябрда Шопен почта дилижонида Парижга кириб келди. Бу ерда ҳамма нарса яқинда юз берган инқилобни эслатиб турарди. Шаҳар ҳаяжон ичра қайнарди. Қирол Луи Филипп бошчилигидаги монархия ҳокимияти йирик буржуазия, банкир, капиталист, завод, шахта ва кон эгалари устидан қозонилган ғалабани тантана қиларди. Гоҳ ишчилар ўртасида кўзғолон аланга олар, гоҳ иш ташлашлар ташкил этиларди... Шопен Парижга келгач, Пуассеньер хиёбонидаги беш қаватли кўҳна уйнинг унча катта бўлмаган хонасига жойлашди. Деразадан хиёбон ажойиб манзара ҳосил қилиб, Пантеондан то Монмартгача кўриниб турарди. Ёш композитор бир неча бор хиёбон ва майдонда оломон тўпланиб, «Марсельеза»ни куйлашганининг гувоҳи бўлди. Бу ерда ҳатто «Яшасин Польша! Полякларга озодлик!» деган хитоблар ҳам қулоққа чалинди. Поляклар кўзғолонининг бостирилиши ва Варшава рус қўшинлари томонидан забт этилиши – буларнинг ҳаммаси Париж аҳлида унутилмас таассурот уйғотганди. Парижнинг хиёбон ва майдонларида шафқатсизларча бостирилган кўзғолон иштирокчиларига хайрихоҳлик рамзи сифатида бир неча бор халқ намойишлари ташкил этилди. Бу хатти-ҳаракатлар Шопен қалбида чексиз ҳаяжон уйғотди.

Маиший турмушда ҳали суяги қотмаган ва эски анъаналар руҳида тарбияланган ёш йигит Париж ҳаётининг долғали гирдобиди ўзини ёлғиз ва ночор ҳис этди. Бу шаҳардаги буржуача ахлоқ-одоб, ҳамма соҳадаги манфаатпарастлик Шопенга тескари таъсир ўтказди. Аммо инқилобий Парижнинг 30-йиллардаги маънавий муҳити уни ўз бағрига тортмай қолмади. Бу ерда

энг машхур кишилар – дунёга донғи кетган хонандалар, мохир пианиночилар тупланишганди. Шаҳар салонларида француз шоирлари ва ёзувчилари ўз асарларини ўқиб туришарди. Бальзак, Гюго ва Жорж Санднинг энг охириги романларининг қахрамонлари – изтироб чеккан, хурланган ва ижтимоий ёрдамга мухтож кишилар ҳақидаги мурасасиз баҳс-мунозаралар асло тўхтамасди. Аммо Шопенни кўпроқ пианиночилар қизиқтирарди. Бу пайтда Лист, Тальберг, Гиллер, Герц, Калькбреннер каби ўз касбининг фидойилари машхур эдилар. Жуда тез вақт ичида уларнинг ҳаммаси Шопеннинг дўстлари ва мухлисларига айланишди. Ёш поляк композитори ижросининг бетакроп поэтик жозибаси ўзининг техник жиҳатдан ажойиб мукамаллиги билан қўшилиб Париж пианиночиларининг қалбини забт этди.

«Варшавадан ташриф буюрган жаноб Шопен»нинг дастлабки оммавий вокал-чолғу концерти 1832 йил 26 февралда Плейеля залида ташкил этилди.

Ф.Шопеннинг дастлабки оммавий-вокал чолғу концерти (1832 йил 26 февралда Париждаги Плейеля залида).

Уша даврнинг одатига кўра унда бир нечта бошқа артистлар ва симфоник оркестр ҳам иштирок этди. Дастурга Шопеннинг фа-минор концертининг биринчи қисми ва Моцартнинг «Дон Жуан» операсига вариацияси ҳам киритилди. Муваффақият шов-шув билан қўшилиб кетди. Гарчи бу концертдан мўлжалланган маблағ тупланмаган бўлса-да, Шопеннинг номи мухлислар тилига тушди. Газеталар унинг ажойиб поэтик ижроси ва ўзига хос композиторлик таланти ҳақида ёздилар. Шундан сўнг Шопендан қатор аристократ хонадонлар фарзандларига мусиқадан сабоқ беришини таклиф қилишди. Кундан-кунга унинг укувчи-шоғирдлари ҳам кўпайиб борди. У бой оилаларнинг фарзандлари – истеъдодсиз ҳаваскорларнинг уртамиёна ижроларини соатлаб тинглаб ўтиришга мажбур эди. У ҳар куни беш, ҳатто етти соатлаб сабоқ берар, бу лаҳзалар бутун диққат-эътиборни талаб қиладиган, кишини ҳолдан тойдирадиган ва жуда катта куч-қувват сафлашга тўғри келадиган иш жараёни эди. Бу тирикчилик юмушлари уни мусиқий фаолиятдан анча узоқлаштириб қўярди.

Шопен яна Венада бўлди. Бор-йўғи бир йил олдин бу ерда унинг концерти жуда катта эътибор қозонганди. Энди эса ҳамма нарса узгарганди. Бирон бир тадбир ўтказиш учун рухсат олиш осон эмасди. Шу пайтда Польшада қўзғолон кутарилгани ҳақида

Ф.Шопен куй ижро этаётган пайт.

хабар келди. Фридерик узининг Тито Войцеховский исмли дўсти билан шу заҳотиёқ содир булаётган воқеаларда иштирок этиш учун Польшага қайтмоқчи бўлди. Аммо уша кунлари отасидан келган мактуб унинг режасини ўзгартириб юборди. Николай Шопен ўглининг чет элда қолиши ва Варшавага қайтмаслигини қаттиқ тайинлаганди. Қўзғолон қатнашчиларининг кўпчилиги билан дўстона алоқада бўлган Николай Шопен бу воқеа юз беришини аниқ билган ва мазкур мактубни олдиндан тайёрлаб, ўғлига жўнатганди...

Фақатгина 1831 йилнинг ўрталарида Фридерик Венадан чиқиб кетишга муяссар бўлди. Ўтган йилнинг июнида юз берган инқилобдан чўчиб қолган Австрия амалдорлари Францияга чиқиш учун рухсатномани ноилождан беришаётганди. Дўстларининг маслаҳати билан Шопен «Парижга кириб ўтиш» шарти билан Лондонга рухсатнома олди. Бу ишнинг юриб кетишига ёрдам берди. Йўл-йўлакай Фридерик Мюнхенда ушланиб қолди. Бу ерда у янги концертини намойиш қилишга муваффақ бўлди. Кейинги бекат – Штутгарт... Немисларнинг бу кўхна шаҳри ёш композитор хотирасидан мустаҳкам жой олди. Бу ерда унга Варшаванинг таслим бўлгани ва поляклар қўзғолони

Варшавадаги қўзғолон.

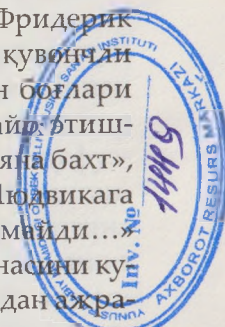
шафқатсизларча бостирилгани ҳақидаги машъум хабар етиб келди. Варшавадаги фожиавий воқеалар Шопенга кучли таъсир қилди. Энди у болалиги ва ёшлиги ўтган она-Ватани ва севимли шаҳри ўзи учун нақадар қадрли эканини чуқур тушуниб етди. Ватандан жудалик уни етим ҳолатига солиб қўйганди. Энди у ёт юртларда ёлғиз эканлигини англаб етганди...

1834 йилнинг баҳорида олмон шаҳарларидан бирида буюк немис ва австрия композиторлари Гендель, Бетховен ва Моцарт мусиқий меросига бағишланган катта тантаналар ўтказилди. Бу ерда ёш поляк мусиқачиси қанча ажойиб асарлар тинглаш бахтига мушарраф бўлди. Бу фестивалда у немис композитори ва пианиночиси Фелекс Мендельсон билан дўстлашди. Ҳали навқирон, Шопендан бор-йўғи бир ёш катта бўлган Мендельсон аллақачон пианиночи ва композитор сифатида кенг жамоатчиликка танилганди. Айниқса, ўша пайтда Шекспирнинг «Ёз кечасидаги туш» пьесасига ёзган увертюраси ва фортепиано учун яратган «Сўзсиз кўшиқ» номли асари мухлислар эътиборини қозонганди.

Шопен дўстлари – Гиллер ва Мендельсон билан бирга Рейн дарёси бўйлаб саёҳатга чиқди. Ёшлар бу улуг дарёнинг фусункор соҳилларидан баҳра олдилар, йўлда учраган шаҳар ва қишлоқлар билан танишдилар, олмон халқининг утмишига оид кўхна ривоят ва афсоналар тингладилар...

1835 йилнинг ёзи Шопенга кўпдан-кўп қувонч келтирди. Унинг ота-онаси Карлсбад шифобахш сувларида даволаниш мақсадида чет элга чиқишганди. Бу хабарни эшитган Фридерик уша заҳотиёқ бу шаҳар сари йўлга чиқди. Нақадар қувончли учрашув! Улар Карлсбаднинг кўнгилни яйратадиган боғлари ва табиат манзараларига бой замини бўйлаб узоқ сайр этишди. «Мана орзуларим рўёбга чиқди, бу – бахт, бахт ва яна бахт», деб бу ҳақда Шопен опа-сингиллари – Изабелла ва Людвикага ёзиб юборганди. «Қувончимни сўзда ифодалаб бўлмайди... Қувончли кунлар ҳам сездирмасдан ўтди-кетди. Ота-онасини кузатиб қўяр экан, Фридерик ўзини бардам тутди, улардан ажралиш нақадар мушкуллигини сездирмасликка ҳаракат қилди...

Шопен Парижга қайтиш пайтида Дрезденга кириб ўтди. Бу кўхна шаҳарда узоқ йиллар поляк қироллари хукмронлик қилишганди. Шунинг учун ҳам шаҳар аҳолиси таркибида поляк-

лар кўп эди. Дрезденда Шопенга аввалдан таниш Водзинскийлар оиласи ҳам истиқомат қиларди. Фридерик ўн беш ёшлик чоғида бу очиқкўнги ва хушмуомала оилада меҳмон бўлганди. Ака-ука Водзинскийлар Николай Шопен пансионида таълим-тарбия олишганди. Водзинскийларнинг кичик қизлари – Мария ўша пайтда олти ёшда эди. У Фридерикнинг ижросига қулоқ солиб ўтириб, кўпгина оҳанглари жуда аниқ эслаб қолар, унинг хотираси ниҳоятда кучли эди. Энди эса у ўн етти ёшли, айна балоғат фаслига ўтганди. Мария суратни яхши чизар, ҳатто музика ёзишга ҳам ҳаракат қиларди. Уни соҳибжамол деб бўлмасди: юзи кенг бичимда, йирик бурун, жудаям қисик кўз... Аммо унинг назокати ва эпчиллиги бу нуқсонларини бекитиб турарди. Шопенга яқин бўлган инсон фикрича, Мария Водзинскаянинг ўзига хос қиёфаси композиторнинг фа-минонр этюди, шунингдек, унга бағишланган вальсда муҳрланган.

Ёшлар учрашганда жуда қувноқ кайфиятда суҳбат қурдилар. Мария Шопеннинг портретини чизди. Фридерик фортелиано-да ғайрати жўшиб бадиҳагўйлик қилди. Кўп ўтмай улар келин-куёв бўлишга адҳ қилишди. Аммо Водзинскийлар оиласининг етакчилари уларнинг оила қуришига розилик беришмади.

БИР СЕВГИ ТАРИХИ ФРИДЕРИК ШОПЕН:

«Унинг оғушида ўлмоқчи эдим...»

I

1847 йил. Париж. Киборлар томонидан уюштирилган базм ва балларда кўпчилик ўзининг жанжалкашлиги билан шуҳрат қозонган адиба Жорж Санднинг «Лукреция Флориани» романини муҳокама қилишди. Наҳотки бу сурбет хоним ўз ётоқхонасидаги воқеа-ҳодисаларни китобхонларга ипидан-ипнасиғача ҳикоя қилиш даражасига етган бўлса? Бадгумон ва инжиқ шаҳзода Корол аслида ким эканлигини биласизми, у буюк Шопен эмиш. Лукреция-чи? Бу хушторларини тинимсиз алмаштирадиган ва ҳамма эркакларга ёш болага қарагандай муносабатда бўлаётган Жорж Санднинг ўзи эмасми? Аммо бу аёлга хос қилиқлардан ажабланмаса ҳам бўлади. Мабодо унинг жазманлари сонини ҳисоблаб чиқсак, унда жуда узун рўйхат вужудга келади. Бундан ташқари, одатда у ўзига нисбатан анча ёш йигитларни танлайди. Ажабланмаса ҳам бўлади: ўзининг бой тажрибасига нисбатан бу хушторларини беғуноҳ гўдакдай тасаввур қилади. Аммо Шопен... Наҳотки адибанинг бу композитор ҳақида ёзганлари рост бўлса?!

Улар 1836 йили графиня Мари д'Агунинг киборлар учун уюштирган базмида танишдилар. 26 ёшли Фридерик Шопен аллақачон бутун Парижга танилганди. Истеъдодли композитор ўзининг музикаий асарларини моҳирона ижро этиб, энг нуфузли француз хонадонларининг эътиборли меҳмонига айланганди. Ёш поляк йигитининг ташқи жозибали қиёфаси кўпгина хонимларнинг юрагини асир этарди. Абадий ўйчан чехранинг нозик чизгилари, кулранг-малла соч, ғамгин боқувчи жигарранг кўзлар, мулойим овоз... «Бу хафақон шаҳзода ўз маликасини ахтариб тополмаётганга ўхшайди. Эҳтимол, дилгирлигининг сабаби – унинг севги бобидаги омадсизлигидир?», деб Париж ғийбатчилари гап-сўз қилишарди. Ҳақиқатан ҳам Фри-

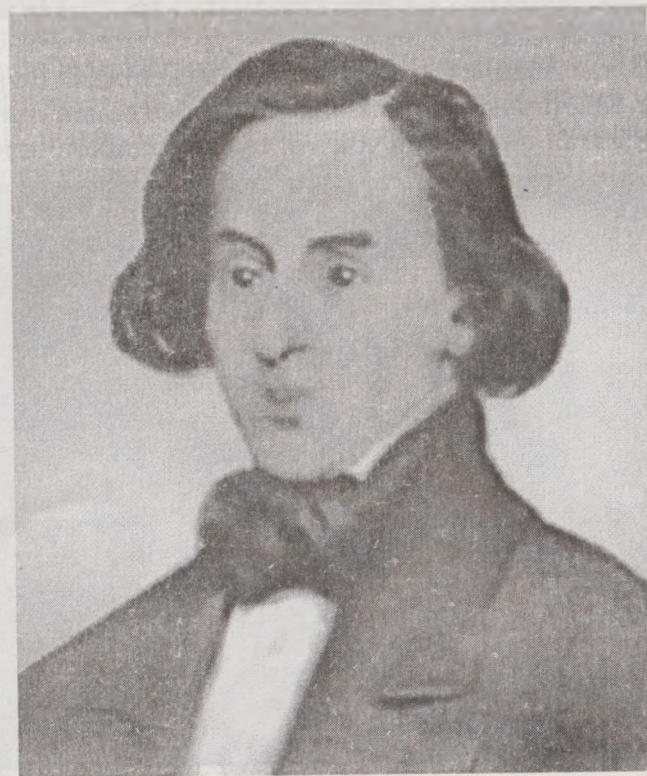
Жозибатор Жорж Санд хоним.

дерик Шопен Парижга келгунга қадар омадсиз севги тарихини бошидан кечирганди. У Польша оқсуякларига мансуб бой бир оиланинг қизи – Мария Водзинскаяни яхши қуриб қолганди. Ёш санъаткорнинг бокира ҳис-туйғулари бу соҳибжамолнинг қалбини ҳам асир этганди, афсуски севишганларнинг беғубор меҳр-муҳаббатига қизнинг ота-онаси қарши чиқди. Водзинскийлар оиласи қизлари тақдирининг уз истеъдоди билан мухлислари ўртасида энди-энди эътибор қозонаётган композитор тақдири билан боғланишини ишташмади...

Композитор меҳмонлар учун уюштирилган базмда узининг бир неча этюдларини ижро этиб булгач, хонадон соҳибаси унинг ёнига келди-да, эркақлар костюмидаги ғалати бир хонимни Фридерикка рўпара қилди. Улар танишдилар. Аёл баланд пошнади этик кийган, оғзида сигараси бор эди. Бу ғалати шахс бутун Парижга маълум ва машҳур Жорж Санд эди. Қисқа суҳбатдан сунг Шопен уй бекасига шундай деди: «Бу Жорж Санд деганлари жудаям қўпол экан-а?.. Шуюм аёлми, мен бундан гумон-

сираяпман...» Дарҳақиқат, Жорж Санднинг ташқи қиёфаси у қадар эътиборни тортмаслигини сезган биргина Шопен эмасди. Ёзувчи узини очикдан-очик қуримсиз хонимлар тоифасига қўшарди. У узида гўзаллик урнини босадиган нозик хатти-ҳаракатлар етишмаслигини тан оларди. Замондошлари бу аёлнинг буйи узун эмас, комати миқтидан келган ғамгин чехрали, кўзлари йирик-йирик ва сийнаси сариқ рангга мойил, деб таърифлашарди. Шунга қарамай, Жорж Сандни жуда кўпчилик соҳибжамол, деб ҳисобларди.

Жорж Санд Шопен билан илк бор учрашганда 32 ёшда эди. Бу пайтга қадар у омадсиз никоҳ даврини бошидан кечирганди. Унинг икки нафар фарзанди – Соланж исмли қизи ва Морис исмли ўғли бор эди. Эҳтимол, ана шу муваффақиятсиз никоҳ Аврора Дюдеванни (унинг асл исми-шарифи шундай) Жорж

Ф.Шопен.

Сандга айлантиргандир? Аврора ўн саккиз ёшида навқирон артиллерия поручиги (зобити) Казимир Дюдеванга турмушга чиққанди. Ёшлар Париждан унча олис бўлмаган Аврорага қарашли кўрғонда яшай бошлашди. Казимир Дюдеван алоҳида феъл-атвор билан ажралиб турмасди. У ёш рафиқасига кўп эътибор бермасди, кечкурун ётоқхонасига қадам қўйганидагина хотинини эсга оларди. Дарҳақиқат, баъзи ҳолларда Аврора ўзининг оқсочлари ва уй хизматчилари билан ухлаб қоларди. Бундай эр-хотинлик муносабатлари борган сари Аврорани «эркаклар дунёси»нинг адолатсизликлари тўғрисида ўйлашига олиб келди. Эр-хотин ўртасидаги узлуксиз жанжаллар ҳам ўз ишини қилди. Орада иккита фарзанд бўлишига қарамай, уларнинг тўққиз йиллик никоҳи ҳамманинг кўз ўнгида барбод бўлди. 27 ёшли Аврора Дюдеван болаларини олиб, Парижга жўнади. Эри унинг бу қарорига қаршилик кўрсатмади ва ажрашишга рози бўлди.

Пойтахтда Аврора бадий ижод билан астойдил шуғуллана бошлади. 1832 йилда «Жорж Санд» тахаллуси билан унинг «Индяна» деб аталган романи чоп этилди ва у адибанинг номини

Француз адібаси Ж.Санд.

кенг китобхонларга танилди. Бу асарнинг шуҳрат қозонишида Жорж Санднинг шахсияти муҳим аҳамиятга эга бўлди. Аврора Парижга келгач, кўчада эркаклар кийимида юришни ёқтирар, ўзини аёлларнинг ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилувчи сифатида кўрсатишга мойил эди. Унинг ётоқхонасидаги эркаклар тез-тез алмашиб турарди, Жорж Санд уларнинг кўпчилиги ўзида оналик ҳиссиётини уйғотишини таъкидларди. Адибанинг муҳаббат саргузаштлари ўша оқшом Шопеннинг қулоғига ҳам етиб келди...

Графиня Мари д'Агунинг хонадонини тарк этиши олдидан Шопен яна Жорж Сандга рўбарў келди. Бу галги суҳбат узоқ давом этди. Бу лаҳзалардан Шопен ҳайратланарли бир ҳолатни туйди: «Бу аёлда эътиборни тортадиган нимадир бор?!» Аммо уларнинг бу мулоқотида меҳр-муҳаббат мавзуида гап-сўз бўлмади. Бироқ Жорж Санд учрашувдан ниҳоятда қаттиқ таъсирланди: у ёш композиторнинг истеъдодига асир бўлиб қолганди. Кўп ўтмай бундай суҳбатлар одат тусига кирди. Шопен қаерга ташриф буюрса – ўша ерда адиба ҳам ҳозир у нозир эди. Фридерик Шопен бу аёлсиз ўз ҳаётини тасаввур этолмаслигини англаб етиши учун орадан бир ярим йил ўтди. Уларнинг табиатлари турлича эди: зиёли, баъзи пайтлари тортинчоқ Шопен ва баджаҳл, ўзига бино қўйган Жорж Санд. У эркаклар костюмида юришни ёқтирарди, Фридерик иштирок этадиган давраларда эса аёллар либосида бўлишга интиларди. Композиторнинг эскича қарашлари ва тезда бир қарорга келолмаслиги Жорж Сандга ёқмасди. Бунинг устига баъзи пайтлари Шопеннинг ҳаддан зиёд инжиқлиги тутиб қоларди – унинг саломатлиги ҳавас қиларли даражада эмасди. Композитор болалик чоғидан бошлаб ўпка шамоллаши хасталигидан азоб чекарди. Шунга қарамай, севишганлар бахтиёр эдилар...

1838 йили Шопеннинг саломатлигини тиклаш мақсадида Жорж Санд Испанияга сафар қилишга қарор қилди. У ердаги Майорка оролининг бетакрор иқлими Фридерикнинг хаста ўпкасига ниҳоятда фойда бериши мумкин эди. Афсуски, Майорка севишганларни ўзининг тинимсиз жала ва ёмғирлари билан кутиб олди. Шопен бу ерда ўзини жуда ёмон ҳис этди. Маҳбуба Жорж Санд касални боқувчи ҳамширага айланди. У кечалари беморнинг тўшаги ёнида

қимир этмай ўтириб, шифо берувчи қайнатма ва суюқ дорилар тайёрларди. Тез кунда севишганлар ижарага олган хонадон эгаси Шопеннинг қандай касалга дучор бўлганидан хабар топди. Шундан сўнг у Шопеннинг бу ерни зудлик билан тарк этишини талаб қилди. Янги қўналга топиш амри маҳол эди, чунки композиторнинг касаллиги ҳақидаги хабар бутун шаҳарга тарқаб кетганди...

1839 йил февраль ойида улар Францияга қайтиб, Жорж Санднинг мулки бўлган қўрғонда яшашди. Фридерикнинг соғлиги аста-секин тиклана бошлади. Аммо Испания саёҳатидан сўнг композитордан Жорж Санднинг кўнгли совиганди. Шопеннинг жисмоний жиҳатдан зўриқиши мумкин эмаслигини Жорж Санд тушуниб етганди. Бунинг устига ифвогарлар ҳам ёзувчининг жазмани меъдасига тегди, деб гап тарқатишди. Жорж Санд ҳам Фридерик ўзини қадди дол чолдек тутаётганига иқрор бўлганди. Шунга қарамай, севишганлар бирга яшада давом этишди. Жорж Санд баъзан учта бола билан яшаётганини таъкидлар, у учинчи бола деб Шопенни назарда тутарди. Шу тариқа улар саккиз йил турмуш қуришди. Жорж Санднинг ҳаётсеварлиги, ҳар қандай муаммони оқилона ҳал қила билиши, мураккаб вазиятларда тўғри қарор қабул қилиши ва композиторга бамисоли онадек ғамхўрлиги – буларнинг ҳаммаси хаёлпараст ва беқарор Шопенга ҳаводек зарур эди.

Улар 1847 йилда, яъни илк учрашувларидан 10 йил ўтгандан сўнг ажрашдилар. Шопен алоҳида жойга кўчиб ўтди. У Жорж Сандни бу жудоликнинг бош сабабчиси, деб билиб, севилисининг мактубларига жавоб бермай қўйди. Композитор ўзини усиз бахтсиз ҳисобларди, энг охириги ҳаётини куч-қуввати маҳбубаси билан бирга қолиб кетгандек туюларди. Фридерикнинг соғлиги тобора ёмонлаша бошлади. 1849 йили, яъни қирқ ёшга тулишига бир неча ой қолганда Фридерик Шопен ҳаётдан кўз юмди. Унинг охириги айтган гапи шу бўлди: «Унинг оғушида ўлмоқчи эдим...»

Жорж Санд Шопен вафотидан кейин 27 йил яшади ва 1876 йилда, яъни 72 ёшида бу оламни тарк этди. Шопен билан видолашганидан сўнг ҳам у ўзининг феъл-атворига содиқ қолди. Адиба 60 ёшида Париж аҳли унинг 39 ёшли рассом Шарль Маршал билан ишқий саргузаштини муҳокама қиларди. Жорж

бу йигитни «менинг бақалоқ ўғлим», деб эркаларди. У мана шу даврда ҳам жўшқин ва кишилар билан муомалага устаси фаранг эди. Фақат бир нарса – Шопен вальсларининг оҳанглиригина бу хонимни кўз ёш тўкишга мажбур қиларди...

II.

Орадан кўп ўтмай, Францияда инқилобий ҳаракатлар аланга олди. У Европанинг бошқа мамлакатларига ҳам ёйилди. Шопен ўз Ватани – Польшани озод мамлакат сифатида қуришга умид боғлаганди, бироқ унинг куни эрта битган эди...

Фридерик Шопен жасадини Париждаги Пер-Лашез қабристонига дафн этишди, унинг васиятига қўра юраги Ватанига олиб кетилди. Композиторнинг юраги Варшавадаги Авлиё Хоч костели (черкови)нинг деворига қўйилди. Шопен ёшлик чоғида ана шу ерга яқин жойда бироз муддат яшаган эди.

Фридерик Шопен қандай асарлар яратмасин, биринчи навбатда, халқ мусиқаси анъаналари ва рақс усулларини асосий манба қилиб олди.

Ф.Шопеннинг қабр тоши.

Шопен аксарият асарларини биргина фортепиано учун ёзган. Шу сабабдан ҳам истеъдодли композитор мусиқасининг янги эмоционал таъсири – ишқий кайфият, поэтик эркинлик, буюқларнинг турланиши – фортепианонинг янги колористик имкониятлари яратилиши билан боғлиқдир.

Буюк композитор Фридерик Шопеннинг ижодий мероси – фортепиано учун иккита концерт, трио, сонаталар, 4 та баллада, 4 та скерцо, 4 та экспромт, 16 та полонез, 58 та мазурка, 17 та вальс, 21 та ноктюрн, 26 та прелюдия, 27 та этюд, 19 та қўшиқ ва бошқа мусиқий асарлардан иборат.

Варшава шаҳрининг энг сўлим ва хушманзара хиёбонларидан бирида Фридерик Шопен шарафига ажойиб меъморий ёдгорлик бунёд этилган. Бу ёдгорлик атрофига минг-минглаб мусиқа ишқибозлари тўпланиб, истеъдодли композиторни тез-тез ёдга олиб туришади.

Композитор шарафига бунёд этилган ёдгорлик.

Бу ерда ўтказиладиган Халқаро танловларда дунёнинг турли бурчакларидан ташриф буюрган энг салоҳиятли созандалар ўз маҳоратларини намойиш этадилар. Польшанинг етук ижрочилари ва хориждан келган меҳмонлар Шопен яратган ўлмас мусиқа асарларини завқу шавқ билан ижро этадилар.

Биз Польшада ижодий сафарда бўлганимизда, Фридерик Шопен билан боғлиқ кўпгина жойларни зиёрат қилдик. Айниқса, унинг Утрата дарёси соҳилидаги уй-музеи бизда жуда катта таассурот қолдирди. Қуйидаги шеър ана шу саёҳат маҳсулидир:

ВУЖУДИГА СИҒМАГАН ЮРАК

Халқим озодликка ташна ҳар қачон,
Юртим бош эгмаган ёвга бирор он.
Дўстларим эрк учун тўкишмоқда қон,
Вужудимга сиғмай титрайди юрак,
Мен ҳам шу сафларда бўлмоғим керак.

Қуллик ва қашшоқлик теккандир жонга,
Қачон эрк тегади ҳар бир инсонга?
Бу мусофир элда нима бор менга,
Вужудимга сиғмай титрайди юрак,
Энди мен Ватанда бўлмоғим керак.

О, Париж, бағрингда гузаллик бисёр,
Улардан завқ олгум такрор ва такрор.
Оҳанглар сеҳрига маст бўлдим ҳар бор,
Вужудимга сиғмай титрайди юрак,
Энди мен Ватанда бўлмоғим керак.

Ёшлик чоғларимда мутлоқ гўр эдим,
Мусиқа бобида тенгсиз, зўр эдим.
Парижда шон-шуҳрат топаман, дердим,
Вужудимга сиғмай титрайди юрак,
Энди мен юртимда бўлмоғим керак.

Эркесвар Польшадай улкани суйдим,
У озод булсин деб уртандим, куйдим.
Санъатнинг шукухи – кудратин туйдим,
Вужудимга сизмай титрайди юрак,
Энди мен Ватанда булмогим керак.

Ногоҳ сунар экан ҳаётим шами,
Мендан ризо булсин она-Ватаним.
Нақадар тотлидир озодлик таъми,
Вужудимга сизмай титрайди юрак,
Энди у Польшада яшаши керак.

Рустам ҒАНИЕВ

Варшава. Ф.Шопеннинг ота-онаси дафн этилган қабристон.

ШОН-ШУХРАТ ЁҒДУСИ ОСТИДА: Мактубларда қолган андуҳлар

«У Варшавада таваллуд топган, вужуди билан поляк, қобилият ва истеъдоди билан эса дунё фуқароси» — таниқли польшалик шоир Цинриан Камил Норвид буюк бастакор Фридерик Шопен шахсига ана шундай муҳтасар таъриф берган эди. Дунёдаги энг оммавий ва кун ижро этиладиган мусиқаларни сарҳисоб қилганлар оммавийлиги буйича Шопен мусиқасини Гиннеснинг рекордлар китоби рўйхатига киритишган. Ноёб қобилият эгасининг шахсий ҳаёти мусиқа асарларидаги каби ҳислар ва ҳаяжонли воқеаларга тўла эди.

Шопен дўстлар даврасида.

Фридерикнинг ҳали болалик чоғидаёқ Иоганн Себастьян Бах муסיқаларидан олган маънавий завқи унинг пианиночи сифатида шаклланишида катта роль уйнайди. 8 ёшидан Шопен ўз мухлислари аудиториясини йиғиб олган, унинг хайрия концертларини халқ олқишлар билан кутиб олар эди. 12 ёшидаёқ Фридерик ижро ва маҳорат борасида муסיқа ўқитувчисидан ўзиб кетди. Фридерик бу муваффақиятлардан эсанкирамас, камтарин оддий инсон эди.

Шопеннинг илк муҳаббати поляк графининг иқтидорли қизи Мария Водзинская эди. 1836 йилда муסיқадан сабоқ бераркан, Фридерик Марияга мафтун бўлиб қолади ва қиздан унга турмушга чиқишини сўрайди. Қиз Фридерикнинг таклифини рад этмайди, аммо унинг ота-онаси ўз қизларини топиш-тутиши яхши бўлмаган, қолаверса, саломатлиги ёмон бўлган (бу пайтда Шопен сил касалидан азият чекаётган эди) инсонга турмушга бермоқчи эмасликларини қатъий равишда билдирадилар. Мария ота-онасининг қарорига қарши бормайди. Мариянинг совуққонлик билан битган ҳиссиз мактублари Фридерикнинг оташ муҳаббатини тобора сундирарди. Мариядан сунгги мактубини олган Шопен барча номаларни пуштиранг тасма билан боғлаб, «Менинг андуҳ-кулфатларим» деган битикни ёзиб, уларни сувга оқизади. Бу севги тарихи Шопен хотирасида катта из қолдирди. Аммо бу ишқий дардлар изини унинг ижодидан ахтармаслик керак.

1838 йилда Шопен аксарият парижлик зодагонлар томонидан эҳтиросли ва жозибали аёл номини олган, негадир эркакларга хос – Жорж Санд тахаллуси билан ижод қилувчи таниқли ёзувчи Аврора Дюдеван билан танишади. Ўзидан 6 ёш катта бўлган, эркактабиат бу аёлни Шопен аввалига хуш кўрмайди. Аммо «Муҳаббатнинг кўзи кўр», деганлари рост экан. Шопен бу аёлга нисбатан билдирган фикрларини тез орада эсдан чиқаради. Уларнинг муҳаббати жўшқин ва мазмунли ҳаётлари давомига айланди. Шопен Жорж Санд фарзандларини тарбиялашга кўмаклашар, уларга оталик қилар эди.

Фридерик Шопен Жорж Санд билан яшаган даврларида 400дан зиёд турли муסיқий асарлар яратди. Турмушнинг икир-чикирлари, ҳаётнинг пасту баландини биргаликда баҳам кўрган Жорж Сандга бўлган ҳис-туйғулари бастакор ҳаётининг

энг мазмунли онлари эди. 1847 йилда ўртадаги мурасасизлик сабаб Жорж Санд билан ажрашгач, Шопеннинг саломатлиги оғирлашди.

Шопеннинг муҳаббатини қозониш истагида бастакор эътиборини ўзига қаратишга астойдил уринган яна бир аёл унинг ўқувчиси Жейн Стерлинг эди. У жуда бадавлат бўлиб, бастакорга молиявий томондан ҳомийлик қиларди. Бироқ Шопен Стерлинг билан турмуш қуриш эҳтимолини қатъий равишда йўққа чиқарди. «Ундан кўра, улимни танлаганим маъқул», деганди Шопен. Унинг бу қарори гуё тақдири устидан ўқилган ҳукм бўлди.

Ф.Шопен ўзининг энг машҳур асарларини Нант шаҳрида яратди.

ШОПЕН МУСИҚАЛАРИНИНГ ЖОЗИБАСИ

Яқинда Ўзбекистон канали орқали юртимизнинг машҳур санъаткорлари иштирокида «Заковат» телемусобақаси бўлиб ўтди.

Унда ўртага ташланган бир савол менда ҳайрат уйғотди.

Дунёда энг кўп ижро этиладиган мусиқалар қайси? Жавоб эса Шопеннинг «Мотам марши» ва Мендельсоннинг «Туй марши» деб топилди.

Бу Ўзбекистонимизнинг олис кишлоқларидан бирида яшовчи қизнинг кўрсатувга юборган саволи эди.

Шу боис менда «Мотам марши» ҳақида ёзиш истаги туғилди. Ҳали ҳамон ёдимда. Ўтган йили Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида Шопен ва Анна Герман хотирасига бағишланган кеча бўлиб ўтган эди. Театрнинг мусиқачилари ва Польша элчихонаси ташаббуси билан ўтказилган бу кечада Европалик машҳур композиторнинг асарларини ўзбек мусиқачилари шу қадар завқ-у шавқ билан ижро этаётганини кўриб тамошабинлар ҳайратланган эдилар. Нормўмин Султонов ва ҳатто меҳмонларнинг ўзлари ҳам Шопеннинг полонезлари ижро этилганда ҳайратга тушганлигининг гувоҳи бўлган эдим.

У 12 ёшидаёқ ижро ва маҳорат борасида мусиқа ўқитувчисидан ўзиб кетди. Кунлардан бир кун ёш Фридерикни устози қошига чорлаб, «Энди сенга ўргатадиган ҳеч нарса қолмади», деган эди. Ўша пайтлар Варшавадаги хайрия концертларида 8 ёшли Шопеннинг чиқишларини халқ олқишлар билан кутиб олар эди. У ўз иқтидори билан болалигидаёқ шаҳарнинг машҳур салонларини эркатой, сеvimли мусиқачисига айланди. Князлар зодагонлар ва генераллар Фридерикнинг санъатидан завқ олиб унга таъзим қилишар, машҳур хорижлик мусиқачилар ҳам ёш боланинг истеъдоди олдида лол ва ожиз қолар эдилар. Италиялик таниқли хонанда бу боланинг ижроси маҳорати олдида бош эгиб, олтин соатини тўхфа қилган ва бу олтин соатни Шопен

Буюк асарлар ижро этилган пианино.

умрининг охиригача асраб-авайлаган. Машҳур немис композитори Роберт Шуман Шопен асарларини тинглар экан, «Унга таъзим қилинг жаноблар, бу даҳо!» – деган эди.

Болалигиданоқ таниқли одамлар даврасида шаҳарнинг машҳур салонларида кун ўтказган Фридерикнинг хулқу атвори омма орасида ўзини тутиши, дўсту биродарлик қоидаларига ўз дунёқараши нуқтаи назари билан ёндашарди. У ўша замон меъёр ва қоидалари таъсирида бўлса-да ўзини ундан узоқроқ тутишига ҳаракат қилар, унинг ўз олами бор эди. Охир-оқибат 18 ёшида ҳаёти хотимасига сабаб бўлган сил касаллигига дучор бўлди. Ўша даврда Польша уч қўшни давлатлар томонидан Европа харитасидан учириб ташланган бўлса-да, поляклар қалбида ягона Ватан бўлиб қолаверган паллада, Шопен ўз ижодини халқ мусиқа анъаналарини ривожлантиришга қаратди. Унинг поляк халқи анъаналари билан суғорилган ижоди хорижда ҳам гуллаб-яшнади. Шопенни бу меҳнатлари дунё мусиқа оламида муносиб баҳоланди. У Парижда яшаган чоғларида катта муваффақиятларга эришди. Бу Польшалик мусиқачи самода порлаган энг ёрқин юлдузлардан бири сифатида эътироф этил-

Муסיқа сабоги.

ди. Парижлик зодагонлар ўз қизлари унинг муסיқа ҳақидаги маърузаларини тинглашларини шараф деб билдилар. Энди у ўз асарларини ижро этиб олқиш олар, мақтовларга кўмилиб кетар, шунга қарамай, муваффақиятлардан эсанкирамай камтарин оддий инсон бўлиб қолаверарди.

Шопен ижодига назар ташлаб уни бир неча даврларга ажратиш мумкинлигини кузатамиз. Ёшлик романтик туб бурилиш даври (концертлар) ижодининг энг чўққиси (рақслар) маэстролик даври (прелюдии, мазурки, ноктюрни) романтик уйғунлашувнинг сўнгги даври (баллада, полонез, сонетлар).

Шопен муסיқасидан мазурка, полонез, вальслар ўз аксини топган. Унинг бастакорлик маҳорати чўққисида Польша қишлоқларининг акси, халқ оғзаки ижодининг бетакрор гузаллиги яққол ҳис қилинади. Бу унинг жонажон ўз қадрдон юртидан қарзини узиш билан баробар эди. У диний муסיқадан, опера асарларидан ва Польша тарихидан ҳам илҳомланиб асарлар яратади.

Композиторга замондош танқидчилардан бири Шопен асарларига баҳо берар экан, шундай ёзган эди: «Унинг асарларидан

мисоли турли гулларга хос хушбўй ҳидлар уфорини сезасиз».

Шубоис ҳам Гитлер қўшинлари Польшани эгаллагач, унинг асарларини ижро этишни тақиқлаб қўйганлигидан ҳам ушбу оддий ҳақиқат ўз исботини топган эди.

Аксарият Парижлик зодагонлар томонидан эҳтиросли ва жозибали аёл номини олган Жорж Санд ва муסיқа шуҳрат чўққисига эришган Шопен икки ўзига хос шахс бир-бирларига узукка кўз қўйгандек муносиб эдилар. Тақдир уларни ана шундай шароитда учраштирди. Уларнинг муҳаббати жўшқин ва мазмунли ҳаётларини давомига айланди. Шопен, Жорж Санд фарзандларини тарбиялашга кўмаклашар, уларга оталик қилар эди.

Буюк композитор ҳаётининг энг оғир кунларида шу аёл билан бирга бўлди. Уларнинг муҳаббати, ишқий саргузаштлари ҳақида жуда кўп асарлар ёзилди, кинофильмлар яратилди. Икки инсоннинг бир-бирига бўлган эҳтиросли ҳис-туйғулари акс эттирган «Шопен – муҳаббатга ташналик» фильми хотимаси жудодик билан якун топади. Фридерик учун бу айрилиқ оғир мусибат бўлди. Ушбу фильм Польшада катта муваффақият қозонди. Бир қатор кинофестивалларда турли совринларни кўлга киритди. «Шопен – муҳаббатга ташналик» фильмида акс эттирилган буюк композитор образи тамошабинларда катта таассурот қолдирди. Роман Полянскийнинг «Пианиночи» фильми ҳам Шопен ҳаётига бағишланди. Фильмдаги биографик образини таниқли қаҳрамон Владислав Шпильман ижро этган (яқинда вафот этган таниқли пианиночи), уруш пайтларида Гитлер томонидан тақиқланган композиторнинг асарларини ижро этиш катта жасорат талаб этар эди. Бу эса Фридерик Шопен муסיқасининг ўлмас асарлар сарасида яшаб келаётганидан далолатдир.

Фридерик Шопен Жорж Санд билан яшаган даврларида 400 дан зиёд турли мавзуларда асарлар яратган. Уларни тўплаб, кўз қорачиғидек авайлаб, авлодларга мерос қилиб қолдирган.

Турмушнинг икир-чикирлари, ҳаётнинг пасту-баландларини биргаликда баҳам кўрган умр йўлдоши бўлганлиги учун ҳам унинг илк муҳаббати бўлган Мария Водзинскаяга нисбатан Жорж Сандга бўлган ҳис-туйғулари ҳаётнинг энг мазмунли онлари эди.

Фридерик Шопен 1849 йили Парижда сил касаллигидан вафот этди.

Бастакорнинг авлодларга мерос бўлиб қолган ижоди муסיқаси дунё бўйлаб тарқалмоқда.

Польшада унинг ижоди хотирасига бағишлаб мунтазам равишда концертлар, фестиваллар ташкил этилмоқда, Душникда 1946 йилдан бошлаб халқаро Шопен муסיқаси фестивали, «Шопен куз жилolariда» шеърый муסיқий концертлар, Саникида болалар ва ёшлар учун Шопен муסיқалари фестивали ташкил лаштирилди. Энг нуфузли конкурс Варшавада бўлиб ўтадиган Халқаро Шопен муסיқали фестивалидир. Шунингдек, Франция, Испания, Чехияда ҳам бастакор ижодига бағишланган фести валлар ўтказилиб турилади.

Фридерик Шопен муסיқасига оид ўзига хос хусусиятлар хали ҳануз жумбоқлигича қолмоқда. Балки унинг асарлари умрибоқийлигининг сири ҳам шундадир. Унинг асарлари ҳар бир авлод қалбида гўзаллик ва инсоний мукамалликка инти лиш ҳис-туйғуларини уйғотади. Бастакорнинг умуминсоний қадриятларга бўлган муҳаббати турфа маданий, миллий ва ижтимоий доирадаги одамларда унга бўлган соғинч туйғусини янада ошираверади.

Зеро бу асарлар бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқот маганлигини ўзбек тупроғида Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катга театр сахнасида юртдошларимиз ижро этаётган Шопен асарларини томоша қилиб гувоҳи бўлдим.

ВАТАНИГА ҚАЙТГАН ЮРАК

*Гурбатда гариб шодумон бўлмас эмиш,
Эл анга шафиқу меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтун қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикондек ошиён бўлмас эмиш.*

Алишер НАВОИЙ

Касб тақозоси туфайли дунёдаги турли элатларнинг тарихи, маданияти ҳақида қалам тебратиб тураман. Бирор юрт ҳақида ҳикоя қилсангиз, уларнинг буюк даҳоларини эслаб ўтасиз, ал батта. Чунки ҳикоя қилаётган юртингизнинг тарихи, унинг бағрида ўсиб, дунёга машҳур бўлган инсонлар қисмати билан шу қадар боғланиб кетганки, дунё аҳли уларни бир-бирлари дан айро тасаввур қилолмайдилар. Буюк шахсларни эса, тақдир ҳамиша сийлайвермаган. Тавба, улар ҳақида сўз юритаётган ингизда, ҳикоя қилмоқчи бўлганингизда ёки бирор кўрсатув тайёрланишга чоғлансангиз, қисмати сизга ошно бўлиб, йў лингизда ўз-ўзидан ўтиб бўлмас говлар пайдо бўлаверар экан. Балки қисматнинг аччиқлиги, уларнинг руҳлари буюклигидан бўлса, ажабмас.

Ватан, унинг қадри, соғинчи ўрнини босувчи ҳеч қандай юпанч йўқлиги муқаррар. Шу боис бу сўз замирида жон ва тан дек инсонга энг ширин бўлган туйғулар муҳрланган.

Ўзи шоҳу, кўнгли Ватан соғинчида ҳамиша изтиробда бўл ган Бобурмирзонинг «Ўз юртни қуйиб, ҳинд сори юзлангани», «нетай не юз қоролуғ бўлди», дея ёзган дил изтиробларидан Ватанни кўрасиз. Фурқат эса биратўла жисми монидаги Ватан ташналигини оламга аён қилиб, Ватан фироғидаги жисмини исмига ўтириб кўя қолди.

Замонамизнинг гўзал шоири меҳр-муҳаббат ва ватан куй чиси Муҳаммад Юсуф ижодида ҳам Ватанга бўлган муҳаббат

ўзгача куйланади. «Сен шоҳлари осмонларга тегиб турган чинорим», дейишининг ўзидаёқ 96 урғунинг ҳаммаси жонланиб чиққандек бўлади. Тақдир тақозоси билан ўтган йиллар давомида Индонезияга сафарга борадиган бўлиб қолдим, чипталарга буюртма берилгач, шоирнинг бемаҳал оламдан ўтганини эшитиб, юрагим чидамай, Андижонга йўл олдим. Абдуваҳоб Нурматов кўзларида шашқатор ёшлар билан мени қарши олди. Қўлида шу кунлари Андижон вилоятига учрашувга келадиган ижодкорларнинг рўйхати бошида шоирнинг номи битилган эди. Қаранг, шоирга ўз юртига келиш насиб қилмаган экан. Иккаламиз Марҳаматнинг Қовунчи қишлоғига етиб боргунча шоирнинг шеърларини айтиб кетдик. Шоир туғилган уй манзараси аллақачон тасвирлари чизилиб, мухлисларга етказиб бўлинган экан. Мен бу сўзларни ёзишимдан мақсад буюк шахслар дунёнинг қайси юртида бўлмасин, қисматдош бўладилар, деган фикрга борганлигимдандир.

«Оҳанглар шоири» номини олган Ф.Шопен 39 ёшида оғир хасталик боис оламдан ўтган. Шоирнинг куйидаги мисралари гўё унга айтилган марсияга ухшайди.

*Буюк Иттак йўлида.
Абдуваҳоб ака меҳмонларни Андижоннинг
ижодий муҳитига олиб киради.*

— Азроилнинг елкасида жим,
Кўз ёш тукиб бораётган ким?

— Қўйни тўла ҳаяжон, туйғу,
Увол кетган ёш бир йигит у...

— Секин юрса бўлмасми даъюс,
Нима гуноҳ қилди, у маъюс?

— Иблис чопса бу ҳақ тилаги,
Айби — унинг қайноқ юраги..

— Азроилнинг авзойи ёмон,
У ўлжасин элтар қай томон?

— Оллоҳ лойиқ кўриб ҳурматга,
Буюрганмиш уни жаннагга.

— Ундай бўлса нега йиғлаюр?

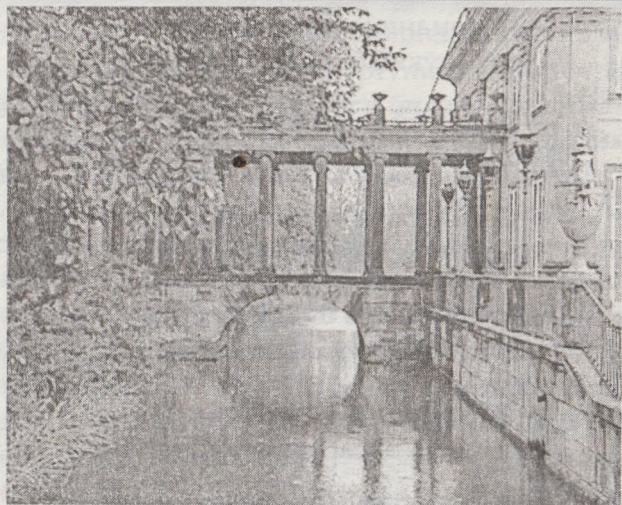
— Йиғлайди-да. Ахир. У шоир!..

Польшанинг буюк фарзанди машҳур бастакор Фридерик Шопен ҳаётини кузатар экансиз, буларнинг нечун қисматдош деб ўйлаётганлигининг гувоҳи бўласиз. Демак, Шопен ҳақидаги ҳикояни ўқиб, ўзингиз бир хулосага келарсиз.

* * *

Варшавадан тахминан 50–60 километрлар узоқликдаги Утрата дарёсининг соҳилида Желязова Воля деган кўкламзор, дарахтзор ва сокин бир гўша бор. Эндиликда бу ер кўплаб мусиқа ихлосмандларининг зиёратгоҳига айланган. Чунки 1810 йил 22 февралда бу ерда ўқитувчи оиласида поляк халқининг миллий ифтихори, бутун дунёга буюк бастакор сифатида танилган Фридерик Шопен дунёга келган.

Фридерикда мусиқага ихлос жуда эрта уйғонди. У илк бор 8 ёшда пианиночи сифатида концертларда иштирок эта бошлади. 19 ёшида эса биринчи марта хорижда ўз маҳоратини намойиш этишга муяссар бўлди. Бу дастлабки ижодий муваффақиятлардан руҳланган Шопен кейинги йили Европа бўйлаб

Утрата дарёси.

янги саёхатга чиқишни режалаштирди. Шопен 1830 йил 20 ноябрда сафарга отланди. У ўша пайтда ўзи туғилиб ўсган Ватанини абадий тарк этаётганини бир зум бўлса-да хаёлидан ўтказдимикан?! У Польшани мангуга тарк этаётганди. Яланғоч дарахтлар извош орқасидан бош силкиб хайрлашар, у эса камзулига бурканганча шамол товушига қудоқ тутиб борарди. Гуё шамол унга: «Хайр...сен бутунлай кетяпсан...» – деяётгандек эди. Йўқ, у албатта қайтади, унинг шуҳрати Польшанинг шуҳратига айланади.

– Тезроқ жўна, сен Вена, Берлин, Лондонда ўз истеъдодингни намойиш этишинг лозим. Бу ердан кетишинг керак, – деди унинг биринчи устози Эльснер, – айна куч-ғайратинг бор пайтида дунёни кўр, келажакда сен буюк санъаткор бўлишинг керак...

Венада Шопен Варшава қўзғолони ҳақидаги хабарни эшиттади. Унинг отаси ёшлигидаёқ Польшанинг мустақиллиги учун курашган, энди эса Фридерикнинг дўстлари барикадаларда жанг қилишарди. Унинг қўнгли ташвиш ва умидларга тўла эди. Афсуски. Парижга кетаётганида мағлубият ҳақидаги хабарни эшиттади. Уни умидсизлик, ғазаб ва чуқур нафрат чўлғаб олади. Ана шу кайфиятда у ўзининг «Революцион этюд» деб ном олган машхур до-минор этюдини яратади.

1831 йилнинг сентябрида Шопен Парижга келади. Бу вақтда Фридерик 21 ёшда эди. У шу пайтгача ёзган ҳамма мусиқий асарларини ўзи билан бирга олиб келганди. Шопеннинг бу ердаги биринчи чиқишлариёқ катта шуҳрат келтиради. Ёш, ammo машхур бўлиб кетган венгер пианиночи Лист ҳам, машхур немис шоири Гейни ҳам, Шопенни эшитиш бахтига муяссар бўлган бошқалар ҳам унинг маҳоратига қойил қолишади. Бастакорнинг шуҳрати тобора ортиб борди, бироқ тирикчилиكنи ҳам ўйлаш керак эди. Ўртамиёна пул тўплаётган мусиқа ўқитувчиси отаси юбориб турган маблағга қачонгача қаноат қилиши мумкин? У болаларга мусиқадан кўпроқ дарс бера бошлади.

Шопендан мусиқа бўйича сабоқ олиш аслзода хонимлар учун жуда мароқли эди. Ҳар куни бир неча соатлаб дарс бериш касалманд Шопен учун қанчалар оғирлигини улар заррача тасаввур қилишмасди. У асосан ёзда, яъни талабалар таътилга чиқиб кетишгандагина ижод қиларди.

Хастаҳол композитор умрининг сўнги кўнларида ўзининг улмас асарларини яратди.

Шопен касалманд эди, бироқ у дард билан мардонавор курашарди, ҳаётдан ҳеч нолимасди. Томошабинлар олдига чиққанда ўзини санъаткорона ўта камтар тутарди. Рояль ёнига ўтирганида у ана шу Париж салонларида ўзи туғилиб ўсган заминдан қанчалар узоқда эканлигини равшан ҳис этар, унинг фикр-хаёлини она юрти – Польша соғинчи чулғаб оларди. Бастакор ўз Ватанини мустақил ва фаровон кўришни орзу қилар, бу ватанпарварлик ҳис-туйғулари унинг мусиқа асарларининг асосий мазмунини ташкил қиларди.

Шопеннинг чуқур драматизм, романтик ҳаяжонларга тўла балладалари, скерцо, мазуркалари, прелюдиялари, сонаталари жонажон Польшаси ҳақида ҳикоя қиларди. Унинг мусиқасида поляк халқининг ёрқин келажакига ишонч, қадрдон юртни озод кўриш ва Ватан соғинчи туйғулари мужассамлашган.

У ота-онаси ва опа-сингилларини соғинарди. Ўша пайтда Парижда яшаган поляк шоири Адам Мицкевич ва бошқа юртдошлари, Франциянинг машҳур кишилари – рассом Делакруа, атоқли адиб Оноре де Бальзаклар билан доимий мулоқотлар ҳам бастакорнинг соғинч дардини асло боса олмасди.

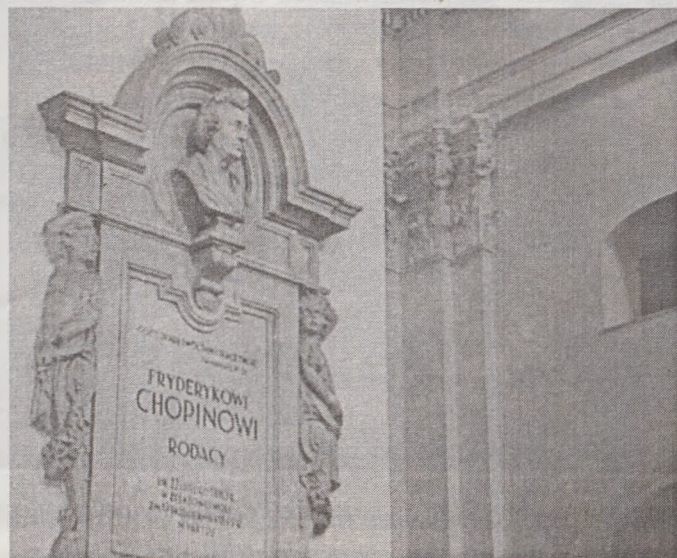
Истеъдодли француз адибаси Жорж Санд билан дўстлашув Шопенга анчагина далда бўлди. Ҳатто бу дўстлик ришталари меҳр-муҳаббат туйғуларини пайдо қилди. Бу икки истеъдод эгалари бир қанча муддат бирга яшаш бахтига ҳам муяссар бўлдилар. Ана шу даврда бастакор ўзининг энг етук ва мукамал асарларини яратди. Жорж Санд эса ўзининг романларидан бирига истеъдодли бастакор билан ўтказган унутилмас дамларини асос қилиб олди. Албатта, чинаккам ҳаёт ва тирик инсонлар бошқа, бадий асар қаҳрамонлари бошқа... Аммо ўша романда ҳикоя қилинган бош қаҳрамон ҳаёти шундай тасвирланган эдики, бу Фридерик Шопеннинг иззат-нафсига тегмаслиги мумкин эмасди. Ахир унинг ҳам ўзига яраша эркаклик шаъни бор, ахир у ҳам Парижда ўзига яраша шон-шухрат қозонган мусиқа ижодкорларидан бири...

Охир-оқибат Жорж Санд ва Фридерик Шопен ўртасидаги меҳр-муҳаббат ришталарининг у қадар мустаҳкам эмаслиги (омонат эканлиги) маълум бўлди... Бастакор адибанинг бу «олижаноб» ишини кечиргиси келмасди, Жорж Санд ҳам ўзининг ёзувчилик ғурурининг поймол бўлишини истамасди. Хуллас,

«икки кўчқорнинг калласи бир қозонда қайнамайди», деганларидек, бу истеъдодли ижодкорларнинг муносабатларига дарз кетди... Бу меҳр-муҳаббат ришталари шу билан яқунландики, Жорж Санд бастакорнинг ҳаёт шами сўниб бораётган энг сўнгги дамларда ҳам ундан бир марта бўлса-да, хабар олмади...

Шопеннинг соғлиғи тобора заифлашиб борарди. Шунга қарамай, у минг бор машаққатлар билан дарс бериш ва асарлар яратишда давом этарди. Кўп ўтмай, у концертларда деярли чиқмай қўйди. 1848 йилнинг 16 февралда Парижда Шопеннинг охирги концерти бўлиб ўтди. Орадан бир неча кун ўтгач, Францияда инқилобий ҳаракатлар аланга олди. У Европанинг бошқа мамлакатларига ҳам ёйилди. Шопен ўз Ватани – Польшани озод мамлакат сифатида кўришга яна умид боғлади, бироқ унинг куни битиб қолган эди...

1848 йилнинг октябрида Фридерик Шопен 39 ёшида ҳаётдан кўз юмди. Уни Париждаги Пер-Лашез қабристонига дафн этишди, бироқ унинг васиятига кўра юраги Ватанига қайтарилди. Бастакорнинг юраги Варшавадаги Авлиё Хоч ибодатхонасининг деворига қўйилди. Шопен ёшлик чоғида ана шу ерга яқин жойда бироз муддат яшаган эди.

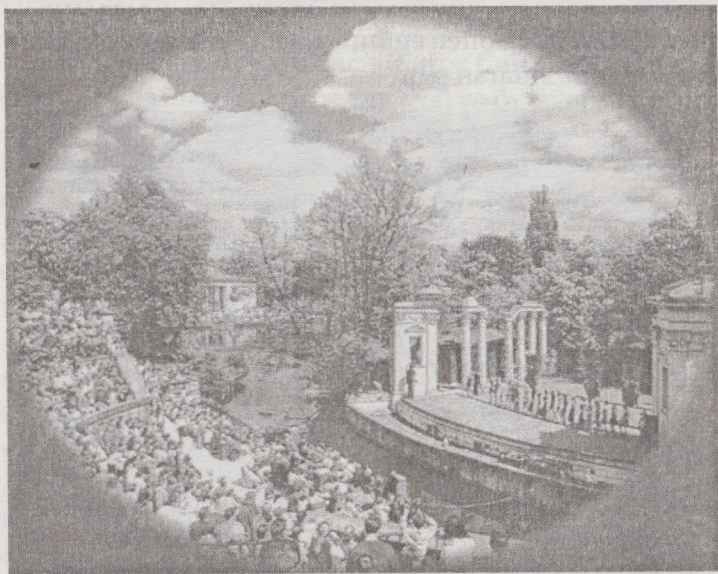

Шопеннинг хоки қўйилган Авлиё Хоч ибодатхонаси.

Фридерик Шопен қандай асарлар яратмасин, биринчи навбатда, халқ музыкаси анъаналари ва рақс усулларини асосий манба қилиб олди.

Шопен ўзининг аксарият асарларини биргина фортепиано учун ёзган. Шу сабабдан ҳам истеъдодли бастакор музикасининг янги эмоционал таъсири – эркинлик, буюқларнинг турланиши – фортепианонинг янги колористик имкониятларини яратилиши билан боғлиқдир.

Варшава шаҳрининг энг сўлим ва ҳушманзара ҳиёбонларидан бирида Фридерик Шопен шарафига ажойиб меъморий ёдгорлик бунёд этилди. Бу ёдгорлик атрофига минг-минглаб музика ихлосмандлари тупланиб, истеъдодли бастакорни тез-тез ёдга олиб туришади. Бу ерда ўтказиладиган Халқаро танловларда дунёнинг турли бурчакларидан ташриф буюрган энг салоҳиятли созандалар ўз маҳоратларини намойиш этадилар. Польшанинг етук ижрочилари ва хориждан келган меҳмонлар Шопен яратган ўлмас музика асарларини завқу шавқ билан ижро этадилар.

Желязова Волядаги бу гўша музика ихлосмандларининг зиёратгоҳи.

СЕВИШГАНЛАР ИБОДАТХОНАСИ

(Бир томчи сув)

Буюк поляк композитори Фридерик Шопен ёшликда орттирган оғир касаллиги хуруж қила бошлагач, ночор аҳволга тушиб қолади. Шў боис улар нажот излаб Майорка оролига борадилар. Француз адибаси Жорж Санд хоним ҳарчанд уринмасин ёмғирли кунлар, нам ҳаво беморни аҳволини янада оғирлаштириб қўяди. Композиторнинг тушкунликка тўла асарлари шу ерда дунёга келади. Бугун бу оролдаги улар яшаган Вол де Масса ибодатхонаси севишганлар зиёратгоҳига айланган.

Варшавадан унча олис бўлмаган Желязова Воля гулларга бурканган чоғларда ёш болакай булбулдай хониш қилар, пианинода музика ижро этганида эса ҳаммани оҳангларга маҳлиё этарди. Шунинг учун ҳам ўз даврининг машҳур маэстриси Шнайдер «Ҳеч бир музика Фридерик яратган оҳанглар сингари одамни орзулар оламига етаклай олмайди», – дея таърифлаган эди.

Бир куни ота-онаси ўзлари никоҳдан ўтган ибодатхонага болакайни ҳам олиб келадилар. Ибодатхонадан таралаётган музика оҳанглари болакай вужудига малҳамдай сингиб борарди. Бу оҳанглар унинг келажagini башорат қилаётгандай эди, гўё.

Фридерикнинг отаси асли франциялик бўлган Николай меҳмоннавоз, одамшинаванда, давраларни хуш кўрувчи зиёли инсон эди. Болакай отасининг дўстлари даврасида пианино чалиб, уларни хушнуд этарди. Шундай кунларнинг бири Юстина хоним (Фридерикнинг онаси) ижро этган куйдан сўнг меҳмонлар олқишини олган ўғлидан, «сенга нима ёқди», деб сўраганларидан, Фридерик болаларга хос самимият билан «қўйлагимнинг оппоқ ёқаси», – дея жавоб берган экан.

«Болакайдаги ана шу туйғу бир умр унга ошно бўлди. У оқликка, покликка талпиниб яшади», – деб ёзади «Шопен» китобининг муаллифи Кол де Дифре. Муסיқа оламига кириб бораётган Фридерик оҳанглар сирини ўзгача кашф қилишга ҳаракат қиларди.

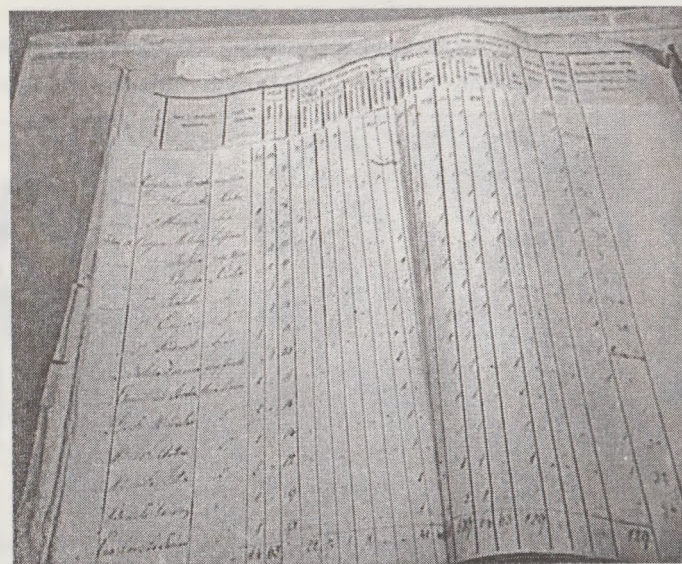
Фридерикни давраларнинг мартабалари қизиқтирмас – унинг учун барча бирдай тингловчи эди. Уша даврларда Польша Россия таъсирида бўлиб, рус подшосининг укаси Константин Варшавани бошқарарди. Шу боис у рус зобитлари, ҳатто рус подшоси ҳузурида ҳам муסיқа чалган.

Ўтмишга назар ташласак, ҳатто даҳолар ҳам ўзгалар кўмагига муҳтож эканини шоҳиди бўламиз. Раздейвич исмли бадавлат киши ҳомийлигида Шопен ўзининг бир неча концертларини ўтказишга мувофиқ бўлади ва шундан сўнг омага танилади. У 1826 йили Варшавадаги лицейни тамомлаб, консерваторияга ўқишга киради. Ҳали-ҳамон сақланаётган

Князь Раздейвич композиторнинг дастлабки концертларига ҳомийлик қилган.

ижарачилар рўйхати битилган дафтарда талаба Шопеннинг ҳам дастхати қолган.

Ижарачилар рўйхати битилган дафтар.

Шопен Польшани тарк этади. У Польшани жондан ортиқ севарди. Ўзга юртларда уни катта ҳаёт синовлари кутаётган эди. Уни ўзга юртлар кучоқ очиб кутиб олмади. Аксинча, беҳуда танқидлардан асаблари жунбушга келса ҳам-ки, сабр-тоқат ва матонат билан ижод қилишда давом этди. Польшада унинг чиқишларидан завқ олишар, лекин муסיқа композициялари ҳақида лол-мим дейишмасди.

Унинг 1836 йили Германия, Австриядаги концертларини томошабинлар яхши кутиб олса ҳамки, айрим танқидчилар унга панжа орасидан қарашди. «Улар мени менсишмаяпти, ёқтиришмаяпти, гўё улар учун Штраусдан бошқа композитор йўқдай», дея Фридерик асабийлашар, шунга қарамай янги-янги асарлари устида ишлашни давом эттираверар эди. Йигирма ёшли Фридерикни Париж ўзининг қадрдонини қаршилагандай кутиб олди. Балки у бу бахтга отаси Николай асли лотарингиялик бўлганлиги учун ҳам муяссар бўлгандир. Фридерик Париж саҳналаридаги концертларида нафосат ва покликнинг

уйғунлашувини куради. Аста-секин унинг асарлари оммавийлашиб борар, унинг ўзи эса буни истамас, «менинг мусикаларим одамларга ором бахш этса бас», дея хаёлдан ўтказарди.

У Парижда Лист, Шумян, Беллини ва Мендакон каби ўз даврининг машхур ижодкорлари билан дўстлашди.

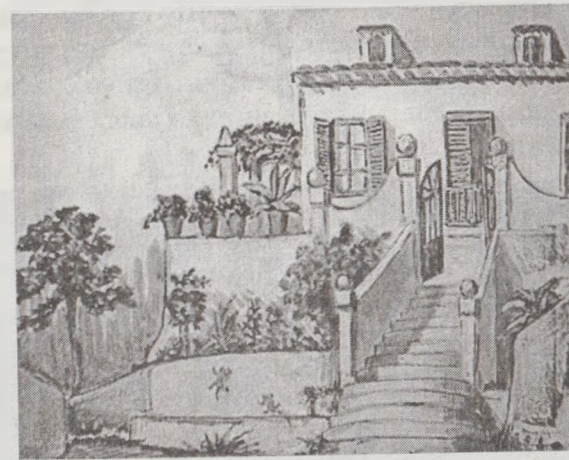
Шопен дўстлар даврасида.

Бу ўзига хос ижодий мухит Фридерикни янги асарлар яратишга ундайди. Уша даврлардаги у яратган мусикаларда қалб сокинлиги, инсон маънавий дунёсининг гузаллиги акс этиб турарди.

Парижда ўзининг ишқий саргузаштлари билан ном чиқарган Жорж Санд хоним билан танишув Шопеннинг кейинги ҳаёти ва ижодига катта таъсир кўрсатади.

Бу пайтга келиб Шопен анчайин хасталаниб қолган, айнан Санд хонимдек ҳомийнинг парваришига муҳтож эди. Композитор Парижда Прантей исмли мусикачи билан танишган, у ўзи туғилиб ўсган Майорка оролини жуда мақтаган эди. Упка силдан силласи қуриб бораётган Фридерик, Санд хоним ва болалари нажот излаб Майоркага келадилар.

Оролнинг энг машхур табиблари унга ташхис қўйишар экан, бу касаллик билан у қандай яшаётганидан ҳайратланардилар. Улар яшаш учун ижарага олган хонадон соҳиби бу юқумли касалликка мубтало бўлган ижарачиларини ўз уйидан чиқариб юборади.

Ижарага олинган хонадон.

Бу оила оролдаги Вол де Масса ибодатхонасидан макон топадилар. Ибодатхонанинг зах хонасида Фридерик қолиб кетар, Санд хоним табиатга маҳлиё бўлиб, ёмғирли кунларда болалари билан орол соҳилларига чиқиб сайр этишни хуш

Сайр.

кўрар эди. Ибодат қилгани келганлар Фридерикка эътибор ҳам беришмасди.

Ана шу ёмғирли кунларда Шопен оғриқ азобидан алаҳсирар, ҳатто ҳеч кимни танимай, титраб-қақшаб ётар, шу ҳолатда ҳам ижод қиларди. У ёзилажак муסיқий асарини хаёлидан такрор-такрор утказиб, меъёрига етказарди. Шу оролда ёзилган «Ал-видо ҳаёт» 15 прелюдия «Бир томчи сув», «Томга урилаётган ёмғир томчилари» асарлари унинг бу муסיқаларидаги енгил ва сокин такрорланишлар ҳаётдан видолашаётган кимсанинг ҳолатини эслатарди.

Ибодатхонадаги ижод.

Бу мусиқани тинглаганлар унга «Видолашув» дея ном берганлар. Композиторнинг ўзи эса асарлари бошига ном қўймас, асар сўнгида унинг номи билиб олиш мумкин эди. Бугун Вол де Масса ибодатхонасини дунёдаги барча севишганлар зиёрат қилишга ошиқадилар. Бу ерда улар буюк композитор ва Санд хонимнинг биргаликда утказган кунларини хотирлайдилар. Агар тақдир тақозоси билан Шопен Санд хонимни учратмаганида умри аллақачон завола топар, ўзининг машҳур асарларини ёзишга улгурмас эди. Икки ижодкорнинг ишқий саргузаштлари одамлар орасида дoston бўлиш билан биргаликда уларнинг

машҳур асарлари дунёга келишига сабаб бўлди. Санд хоним ёзувчиликдан ташқари муסיқадан хабардор бўлиб, пианино чалар, яхшигина расм ҳам чизар эди.

Жорж Санд чизган расм.

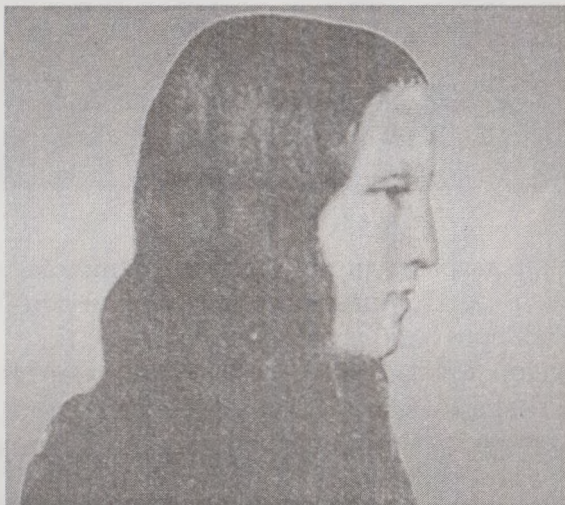
Мухлислар даврасидан анча олисда, сокин масканда композиторга ғамхўрлик қилиш, соғайишига булган умид билан Санд хоним уни шу ерга олиб келган эди.

Композиторнинг хасталиги кучая боргач, улар Нант шаҳрига қайтишди. Улар ёз фаслини Нант шаҳрида утказди. Санд хоним

Утмиш манзараларини сақлаб қолган орол.

деҳқон қизи бўлгани сабабли меҳнаткаш, чаққон аёл эди. У болалар тарбияси билан бирга оғир касалликка чалинган композиторга ҳам ижод қилишига шароит яратишга жон-жаҳди билан тиришарди. Қайсар ва асабий бўлиб қолган Шопенга турли овқатлар тайёрлар, сабзавотлар келтирар, уни қурук, тоза ҳавода сайр қилишга ундарди. Шу боис Шопеннинг хасталиги анчайин шифо топди. Бу орада Санд хонимнинг ўғли ҳам, қизи ҳам вояга етиб қолганди. Шопен уларга оталик меҳрини беришига қарамай, оилада тез-тез турли низолар чиқа бошлади. Санд хонимнинг енгилтак қизи Фридерикни ўзига ром этиш учун қилган ҳаракатлари зое кетди.

Санд хонимнинг қизи Соланж.

Санд хоним оиладаги барча низоларга дош бериб, «Менга ҳеч нарсани кераги йўқ, севган кишим ёнимда бўлса бўлгани», — деган ният билан яшади. Унинг қизи Шопеннинг қаршилигига қарамай, майпараст кишига турмушга чиқади. Кўп ўтмай қизнинг турмуши барбод бўлади.

Шопен ўзининг машҳур асарларини Нантда ёзди. Французлар «Матом куйи» деб аташадиган асар ҳам айти шу ерда дунёга келган. Жорж Санд иродали шахс бўлганлиги боис барча машаққатларга дош берар ва туни билан романлар ёзар эди.

Оиладаги низолар туфайли икки истеъдод эгасининг севиғи қиссаси жудолик билан ниҳоя топди. Жудолик билан тугаган

бу икки шахснинг муҳаббати борасида асарлар ёзилди, кинофильмлар суратга олинди. «Эл оғзига элак тутиб бўлмас», дейдилар. Бу икки ижодкорнинг бирга утказган дамларидан хотира сифатида буюк мусиқа асарлари қолди.

Икки асрдан кўпроқ вақт ўтган бўлса ҳам турли мамлакатлардаги мусиқачилар буюк композитор ижодини ҳурмат ила ёдга оладилар. Майорка оролидаги улар яшаган Вол де Массе ибодатхонаси эса севишганларнинг муқаддас зиёратгоҳига айланган.

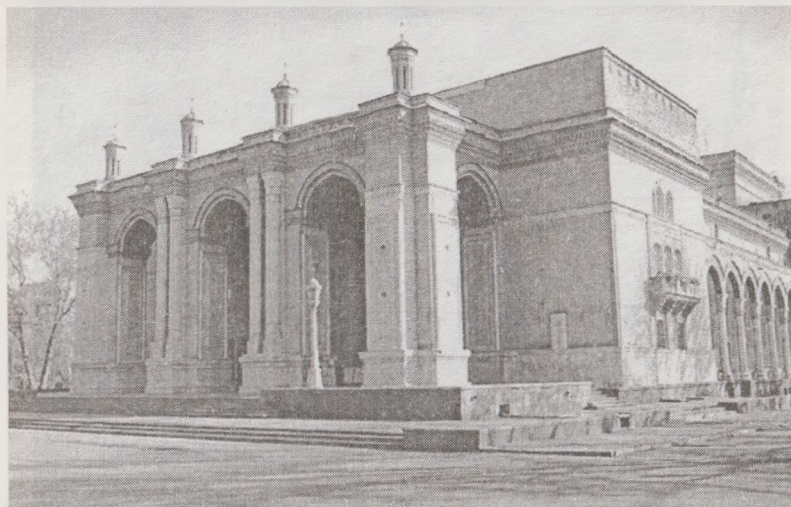

Қадимги Майорка.

ШОПЕН ВА ЎЗБЕКИСТОН

«Польша мусиқаси жавоҳирлари хазинасидан»

Ўтган йили ЮНЕСКО томонидан Тошкент шаҳрининг 2200 йиллиги тасдиқланди. Шундай қувончли кунлар арафасида Тошкентдаги Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида «Польша мусиқаси жавоҳирлари хазинасидан» деб номланган кеча бўлиб ўтди.

Тошкентдаги Алишер Навоий номидаги
Давлат академик Катта театри.

Польша утмишдан ўзининг буюк шахслари – композиторлари, мусиқачилари, кўшиқчилари билан дунёга танилган. Фридерик Шопен, Станислав Монешко, Полонез Огинский, Анна Герман номларини ҳурмат билан ёдга оламиз. Айниқса, Шопен мусиқалари янграганда, Анна Германнинг «Муҳаббат садоси» («Эхо любви» сл. Р. Рождевенский муз. Е. Птичкина) «Нафосат» (муз. А. Пахмуговой, сл. Н. Добропровой) «Боғлар гуллаганда» («Когда ивели сади» муз. В. Шопенского сл. Н. Робина)

Министерство по делам культуры и спорта Республики Узбекистан
Творческо-производственное объединение „Узбектеатр“
Государственный академический Большой театр
имени АЛИШЕРА НАВОИ
При содействии Посольства Республики Польша в Республике
Узбекистан

23 **июня** **в 17.00**

ПРЕДСТАВЛЯЮТ

ГАЛА-КОНЦЕРТ НОРМУМИН СУЛТАНОВ

ПРИГЛАШАЕТ ДРУЗЕЙ НА ВЕЧЕР—

«МУЗЫКАЛЬНЫЕ ЖЕМЧУЖИНЫ ИЗ ПОЛЬСКОЙ ШКАТУЛКИ»

В программе концерта — произведения
из оперной и инструментальной польской
классики и популярные песни из репертуара

АННЫ ГЕРМАН

Касса работает без выходных с 10.00 до 19.00.
Справки по телефону: 333-90-81

Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида
бўлиб ўтган «Польша мусиқаси хазинаси жавоҳирлари»
концертига чорловчи афиша.

Шопенга мактублар (Письмо Шопену) кўшиқлари янграганда
томошабинлар нигоҳида соҳир овоз соҳибасининг унутилмас
овози, санъатнинг сарҳад билмас қудрати олами тутиб
кетди.

Ўтган йилнинг айнаи ёз чилласи 23 июнь. Серкўёш юртимизда пишиқчилик палласи. Деҳқонлар етиштирган қовун-тарвузлар шира боғлаб тилни тилим-тилим қиладиган маҳал. Пахтакорлар эса далаларда йил бўйи қилган меҳнатлари ҳосили бўлмиш пахтани йиғиб-териби олишга киришган.

Шундай кунларнинг бирида Алишер Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида «Польша мусиқаси жавоҳирлари хазинасидан» деб номланган кечага томошабинлар – поляк санъати ихлосмандлари йиғилдилар. Бу кечани Польша республикасининг Ўзбекистондаги элчихонаси ва театрнинг жонкуяр ижодкорлари ташкил этган эдилар.

Саҳнада поляк халқи санъатининг намоиши.

Поляк қўшиқлари ижро этилмоқда.

Бу кечага келганлар сафида мен ҳам бор эдим. Мени бу кечага бефарқ эмаслигимнинг боиси бор эди. Бундан бир неча йиллар муқаддам шоир Рустам Ғаниев бир гуруҳ Ўзбекистонлик ижодкорлар билан Польша республикасида ижодий сафарда бўлиб, кўрганларини видеотасмага тушириб қайтган экан. Ўшанда мен Ўзбекистон телевидениесига намойиш этиладиган дунё халқлари маданияти, санъати билан таништириб борувчи «Мен билан билмаган дунё» кўрсатувини тайёрлар эдим. Фридерик Шопен ва у туғилган Желязова Волядаги уй музейи ҳақидаги ҳикояларни ўз кўрсатувим орқали ўзбекистонлик томошабинларга намойиш этдим (реж. Д. Ўринбоев). Ўша пайтда мени Индонезияга бориш масалам ҳал бўлиб, ҳатто чипталар учун буюртма ҳам бериб қўйилган эди. Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуфнинг бевақт оламдан ўтганлиги ҳақидаги хабарни эшитиб, шоир туғилган Андижон вилояти, Марҳамат тумани, Қовунчи қишлоғига таъзияга йўл олдим. Ҳамқишлоқларим оқсоқоллар узоқ сафарга отланганимни эшитиб йиғилдилар. Дуо қилдилар. Шаҳарга қайтгач, ижодий сафарим қолдирилганлигини эшитиб жуда тушкунликка тушди.

Шу тушкунлик туфайли Фридерикнинг мураккаб тақдири менга ошно бўлди. Ва «Тасвир» газетасида Шопен ҳақидаги

«Ватанига қайтган юрак» номли мақоламни чоп эттирдим. Мақола боис поляк дўстим Михайло билан, сўнгра Себастиан Ожел билан танишдим. Муסיқа кечасига ташрифимнинг боиси ҳам шу эди.

Бу ажойиб муסיқа кечасининг ташкилотчиси Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Нормўмин Султонов бўлиб оркестрни ёш дирижёр Бобомурод Худойкулов бошқариб борарди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Нормўмин Султонов поляк операсини ижро этмоқда.

Саҳна безаклари томошабинлар ҳаёлини олис поляклар яшаётган кенг далалар сари етаклайди. Элеонора Котлибулатова (Халқаро конкурслар лауреати, иқтидорли талабалар фондининг стипендаги «Ниҳол» мукофоти лауреати, Ўзбекистон маданияти ва санъати «Меҳр нури» фонди степенданги) фортепианода Фридерик Шопен «Дон Жуан» мавзусига ёзган асарини 19 минут давомида маҳорат билан ижро этди-ки, томошабинлар уни узоқ олқишладилар. Мен томошабинлар қатори уларнинг олқишларига жўр бўла туриб, икки аср муқаддам ёзилган бу асар қитъалар оша ўзбек саҳнасида ижро этилаётганидан, санъатнинг ўлмас қудратга эга эканлигига амин бўлгандим.

Анжелика Муҳамедзанова Шопен муסיқасига ёзилган «Тонг» қўшиғи, сўнгра Анна Герман ижро этган «Шопенга мактублар» қўшиғи видеотасмада намоиш этилганида, бир зум томоша-

бинлар нигоҳида йиллар ва асрларга ажратиб турувчи вақт деворлари олиб ташлангандай бўлди. Юртдошимиз Хивада таваллуд топган поляк халқининг суюкли фарзанди Анна Герман ижро этган «Муҳаббат садоси», «Нафосат» каби қўшиқларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Кумуш Раззоқова ижро этганида, унга томошабинлар ҳам жўровоз бўлдилар.

«Польша муסיқаси жавоҳирлари хазинасидан» номли кечадан катта ҳаяжон билан қайтдим. Агар имкон туғилса, машҳур поляк композитори Фридерик Шопен ҳаётига оид рисола ёзиш, ёки фильм тасвирга тушириш унинг муסיқалари асосида кечалар ташкиллаштиришни мақсад қилиб қўйдик. Бу борадаги режаларимни қоғозга тушириб Себастиан Ожелга бердим. У «сизнинг бу режаларингизни маъқуллаймиз, лекин Варшавадан рухсат келсагина амалга оширамиз», дея айтган сўзи мени бироз ўйлантириб қўйди. Бу орада ижодий сафар билан Малайзия мамлакати мустақиллигининг 50 йиллик тантаналарида қатнашишга муяссар бўлдим. Қайтгач, Варшава шаҳридан келган хушхабарни эшитиб орзуларим ушалганидан мамнун ҳолатда қишнинг қировли кунларида Нормўмин Султонов билан учрашувга отландим.

Нормўмин Европа мамлакатларининг жуда кўп саҳналарида, шу жумладан Польшада ҳам турли жаҳон опера санъати классиклари яратган асарларни ижро этган санъаткор бўлиб, суҳбатдош билан тез тил топа олувчи соддадил, санъатга жонкуяр инсон экан. Асли Қашқадарё вилояти, Косон туманининг Никўз қишлоғилик бу йигитни Тангри ўзи шу иқтидор билан сийлаган экан. Отаси 80 ёшдан ошган Номозбува умр бўйи деҳқончилик билан машғул бўлган.

Оиласида санъатга даҳддор бирор киши бўлмаслигига қарамай Нормўминнинг қалбида бу санъатга муҳаббат қаердан пайдо бўлгани мени ҳайратга солди.

Суҳбатимиз поляк халқининг санъати ҳақида бўлди. «Сизга бир воқеани сўзлаб берай, сўнгра ўзингиз хуљоса қиларсиз», – дея Нормўмин бундан тўрт йил илгари бўлиб ўтган Шопен муסיқаси ижрочиларини танлови ҳақида сўзлаб берди. – «Биз Фридерик Шопен яратган муסיқий асарларни ижро этувчиларни саралаш мақсадида Тошкентдаги Успенский номли муסיқа лицейига борган эдик», – дея суҳбатини давом эттирди. 12 ёшли

Шерзод Турсунов пианинода композитор ёзган асарларни шу қадар маҳорат билан ижро этди-ки, қойил қолмай иложимиз йўқ эди.

Мен уни хориждан келган меҳмонлар, элчихона ходимлари иштирокидаги концертга таклиф этдим. Эҳ, яхшироқ ижрочи топа олмабди, – деган меҳмонлар Шерзод фортепианода Шопен асарларини ижро этгач, уни маҳкам қучиб бағриларига босдилар. Бизнинг Ўзбекистонимизда жаҳон мусиқа дурдоналари маромига етказиб ижро этадиган болалар куплаб топилади. Фақат уларни тарбияси билан муттасил шуғулланиб, турли конкурсларда иштирок эттириб, рағбатлантириб туриш мақсадга мувофиқдир. Бу борада Польша республикаси элчихонаси ходимлари амалга ошираётган ишлар мақтовга лойиқ. Уларни ташаббуси билан ўтказилаётган кечаларда ўзбек мусиқачилари буюк поляк композитори Фридерик Шопен асарлари ҳам ижро этилади.

Ўзбекистонимизда жаҳон мусиқа санъатининг дурдона асарларини маҳорат билан ижро этадиган мусиқачилар куплаб топилади. Мустақиллик шарофати туфайли улар ўз маҳоратларини жаҳоннинг нуфузли танлов ва фестивалларида намоиш этиб келмоқдалар.

ОҲАНГЛАР ШОИРИ

Офелия Юсупова Тошкент Давлат консерваториясининг профессори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби

Буюк поляк композитори Ф.Шопен номи мусиқа санъатида романтизмнинг пайдо бўлиши билан боғлиқ. У фортепиано оҳангларининг тенгсиз шоири бўлибгина қолмай, дунё мусиқа санъатида из қолдирган машҳур шахсларнинг энг севимлисидир. Бугун ҳам миллионлаб инсонлар қалбида унинг мусиқаларига бўлган соғинч ҳамон яшамоқда. Ф.Шопен фақатгина фортепиано учун асарлар ёзган бўлса-да, у инсон қалбининг энг нозик туйғуларини намоён эта олган.

Рояль композитор учун универсал мусиқа асбоби эди. Унда у, инсон қалбидаги энг сирли кечинмаларни ва улкан драматик зиддиятларни, долзарб муаммоларни баён этарди.

Биргина фортепиано билан бутун бошли оркестр бера олмас мусиқий жарангдорликни, сўз ва товушларда ифода этиб бўлмас оҳангларни яратди. Буюк пианиночи А.Рубинштейн «Шопен фортепианонинг руҳи ва қалбига айланган», дея таъриф берган эди.

Дунё мусиқа оламидаги каби Ўзбекистонда ҳам Шопен мусиқалари машҳур ва севимлидир. Ўзбекистонга келиб, яшаб ва ижод этган, ўтган асрнинг 30-йилларида Тошкент консерваториясини очишда қатнашган тажрибали пианиночиларнинг Шопен асарларини тарғиб этишдаги хизматлари беқиёсдир. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Н.М.Яблоновский, композитор асарларини нозик дид билан ижро этувчи З.Тамаркина, Н.Рохлина, В.Слоним ва бошқаларни таъкидлаб ўтиш жоиздир.

Улар ўз шогирдларини тарбиялашда дунё классик муסיқаси намояндалари асарлари билан бирга Шопен муסיқасини ҳам чуқур ўргатиб келишганлар. Бошқа махсус муסיқа ўқув даргоҳларида бўлгани каби бизда ҳам Шопен асарларини ўргатишга кўп вақт ажратилади.

Муסיқа оламига кириб келаётганларга композиторнинг асарлари устозлик вазифасини ўтайди. Товушларни тўғри танлаш, ижро давомида тўғри нафас олиш, сўзларда ифода эта олмаган тасвирларни муסיқада ифодалашни ўргатади.

Қачонки, моҳир ижрочи у билан яккама-якка қолиб, бутун маҳоратини, қалбини унга очса, пианино оҳанглари ила тилга киради. Буюк поляк композитори Фридерик Шопен ўз асарларида бутун вужуди билан фортепианога жон бағишлаб, ўз қалбидаги тўғёнларини у орқали ифодалай олган. Оддий вальслар, этюдларни бадий асар даражасига етказа олган. Ана шундай асарлардан бири «Революцион этюд»идир. «Мотам марши»да эса қаҳрамоннинг мағрур жасоратга тўла ҳаёти, сунгра тушкунлик ва ҳалок бўлиши ифодасини топади.

Шопен асарлари бизда дарслик сифатида ҳам, маҳорат ошириш учун ҳам муסיқий сабоқ сифатида ўтилади. Бу асарлар муסיқа орқали қалбан чуқур сезиш ва ижрочи қалбини тарбиялаш маҳорат мактаби вазифасини ўтайди.

Яна шуни таъкидлаш жоизки, бизда ҳам Шопен муסיқий асарларини қалбан идрок этиб, нозик туйғуларни муסיқада ифода этувчи ёш ижрочилар пайдо бўлди. Шу боис ҳам уларнинг номлари дунёга машҳурдир.

Дунёга машҳур ўзбек пианиночиси Алексей Султонов 16 ёшидаёқ Варшавада ўтказиладиган Шопен Халқаро танлов саралаш босқичида (Москва ш.) инкор этиб бўлмас даражадаги ижроси боис ғолиб бўлди. Бироқ ёшлигини баҳона қилиб танловга қўйилмади. Чунки пианиночилар мусобақаси шартларига кўра, фақат 16 ёшга тўлганларгина иштирок этиши қатъий белгилаб қўйилган эди. Орадан йиллар ўтиб, бир неча нуфузли Халқаро танловлар ғолиби сифатида у Шопен танловида иштирок этди ва II ўринни эгаллади. Ўшанда танлов ҳакамлар ҳайъатининг ҳайратланарли қарори туфайли Бош соврин ҳеч кимга насиб этмади.

Ундан сўнг ҳам Шопен асарларини маҳорат билан ижро этувчи ёш муסיқачилар етишиб чиқдилар. Бугун номлари дунёга

танилган Илдор Небольсин, Станислав Юденич шулар жумласидандир. Бу анъанани консерваториямизнинг ёш мураббийларидан – Халқаро танловларнинг бир неча бор лауреати Сайёра Ғафурова, Малайзияда ўтказилган Халқаро Шопен конкурси иштирокчиси, бронза медали соҳибаси – талаба Элеонора Котлибулатова, ҳозирда Москва марказий муסיқа мактабида таҳсил олиш билан бирга Варшавада ўтказиладиган Халқаро Шопен танловига тайёрланаётган Тамила Салимжоновалар давом эттирмақдалар.

Ўқув дастуридан композиторнинг кўплаб асарлари ўрин олган. Муסיқий асарларнинг ижро маҳорати, техникасигина эмас, оҳанглар сирилари нозиклигини англаш, қалбан ҳис этиш ўргатилади.

ЮНЕСКО томонидан 1999 йилни «Шопен йили» деб эълон қилинган эди. Шу муносабат билан консерваторияда улкан миқёсдаги «Шопенга гулдаста» («Венок Шопену») фестивали икки ой давом этди. Ижрочилар – махсус фортепиано кафедраси талаба ва мураббийлари эдилар. Бу фестиваль ҳақиқий байрамга айланганди.

Концерт мобайнида: ҳар хил жанрдаги миниатюралар, вальслар, этюдлар, вариациялар, тарантелла, ноктюрнлар, полонезлар, мазуркалар, фантазиялар ижро этилди. Балладалар (М.Султонова), скерцолар, сонаталар (И.Роянов ва С.Ғафурова), камерли муסיқа (фортепиано учлиги: С.Ғафурова, Д.Варелас, О.Юханова, Республика конкурси лауреатлари У.Имомов, Г.Ерошина), қушиқлар (Г.Ерошина, С.Ғафурова), фортепиано учун оркестр билан 2 концерт (С.Ғафурова, О.Юсупова, дирижёр К.Усмонов). Фестиваль муваффақият билан ўтганлигини матбуотда кенг ёритилганлигидан ҳам билса бўлади.

Буюк поляк композитори Ф.Шопен таваллудининг 200 йиллиги яқинлашиб келмоқда. Дунёга машҳур санъаткорларни тарбиялаган консерваториямиз бу санани муносиб кутиб олишга тайёргарликни бошлаб юборган.

Ўзбекистоннинг турли шаҳарларида Ф.Шопен муסיқалари асосида концертлар ташкил этамиз. Композитор асарлари ижрочиларининг конкурсини ўтказамиз. Энг асосийси яна бир неча кун давом этадиган «Шопенга гулдаста» фестивалига ҳозирлик кўраяпмиз.

Шопен мусиқаларининг гўзал, ёқимли оҳанглари ижрочилар, мухлислар қалбларини қувончларга тўлдириб, ҳаяжонга солишда давом этаверади.

Министерство по делам культуры Республики Узбекистан
Общество дружбы Узбекистан - Польша
Посольство Республики Польша в Узбекистане
Союз композиторов Узбекистана, АООП «Узэлектромобиллар»
Ташкентская Государственная Консерватория им. М. АИРАФИ
Большой зал 1990 год

„ВЕНОК ШОПЕНУ“

ФЕСТИВАЛЬ ФОРТЕПИАННОЙ МУЗЫКИ

22 Октября Полонезы, рондо, ноктюрны, колыбельная, серенада
Исполнители — студенты консерватории

29 Октября Этюды, вариации, танталелла, ноктюрны, полонезы, баллады
Исполнители — студенты консерватории

5 НОЯБРЯ **СОНАТНЫЙ ВЕЧЕР**
Исполнители — доцент Ильгиз РОЯНОВ,
Лауреат Международного конкурса Сайёра ГАФУРОВА

12 НОЯБРЯ Вальсы, мазурки, экспромт, ноктюрны, фантазия
Исполнители — педагоги консерватории:
доценты Гульзаман ГУЛЯМОВА, Инна АБДУЛЛАЕВА
Лауреаты Республиканского конкурса Сара АСАБАЕВА,
Марина СУЛТАНОВА, Ойбек ПАЛВАНОВ, Гузель МУСИНА

19 НОЯБРЯ **НАМЕРНАЯ МУЗЫКА**
Исполнители: Дмитрий ВАРЕЛАС, Ольга ЮХАНОВА,
Сайёра ГАФУРОВА
Лауреат Республиканского конкурса Улугбек ИМАМОВ
Лауреат Республиканского конкурса Галика ЕРОШИНА

26 НОЯБРЯ **ФОРТЕПИАННЫЕ КОНЦЕРТЫ**
Исполнители:
Симфонический оркестр Музыкального театра-студии
дирижёр — заслуженный артист Узбекистана, профессор Куванч УСМАНОВ
солисты — Сайёра ГАФУРОВА,
Заслуженный деятель искусств Узбекистана, профессор Офелия ЮСУПОВА
НАЧАЛО в 18.00 часов

Спонсоры: АООП «Узэлектромобиллар», АО «Минонд», АО «Компрессор»,
Балтийский лифтостроительный завод,
Научно-инженерный завод «Электротерм»
Информационная поддержка со стороны
газеты «Народные слова», газеты «Восток Востока», газеты «Туркестан»,
газеты «Ташкентская правда», газеты «Белос Узбекистан», телеканал «Теле»

М.Аирафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясида бўлиб ўтган «Шопенга гўлдаста» номли фортепиано мусиқаси фестивалининг афишаси.

«МОТАМ МАРШИ»НИ ТИНГЛАБ

Буюк поляк композитори Ф.Шопен ва унинг асарларини Ўзбекистондаги тарғиботи ҳақида материал туплаш мақсадида ҳали консерваторияга, ҳали А.Навоий номидаги Давлат академик Катта театрига, ҳали Успенский номидаги Республика мусиқа билим юртига қатнаб, кунларим ўтди. Шу зайдда йилни қандай ўтганигини ҳам сезмай қолибман. Баъзан тушкунликка тушиб қолганимда, бу йил оламдан ўтганларни хаёлимдан ўтказаман. Жаҳон адабиётида ўзининг дурдона асарларини қолдирган Чингиз Айтматов, Россиянинг виждони Солженицин, юртимизнинг машҳур кулгу устаси Ҳожибой Тожибоев, дўстимиз Ҳошимжон, суҳандон, умидли хонанда Дилдорахон, болалиги ниҳоясига етмаган Нигорахон... Сен билган ва атрофингдаги одамлар энди бу оламда йўқ эканлигини ҳис этиб, изтиробли ҳолатга тушиб қоласан.

Чингиз оға оламдан ўтган куни Рузибой исмли дўстим ёзувчи қолдирган дастхатни кўрсатар экан, «Бугун от-уловлар, кийиклар, тоғу-тош, дарёлар йиғлаган кун» — дея кўнглидаги маҳзунликни изҳор этган эди...

Мен консерватория пиллапояларидан юқори қаватга кўтарилар эканман, ўзимни даҳшат қаърига олиб кираётганимни ҳали ҳис этмагандим. Мусиқа эшитиш хонасида, хушрўйгина қиз мени очик чехра билан кутиб олди. Мен қиздан Ф.Шопеннинг «Мотам марши»ни эшиттиришни илтимос қилдим. У мусиқа бундай аталмаслигани аслида композиторнинг сонаталаридан бири эканлигини тушунтирди. Қулоғимдаги наушникдан таралаётган мусиқа ўтган даҳшатли кунларни ёдга сола бошлади.

Ана аскарлар тизилган катта майдон, ҳамма сукутда. Қора ҳошия билан боғланган туғ (байроқ)лар ерга қаратилган. Ҳарбий оркестрнинг мунгли мусиқаси янграпти. Майдон узра тобутлар кўтариб ўтилади. Кўзларда ҳалқа-ҳалқа ёшлар қотиб қолган. Юпанч учун гўдакка айтиладиган «Алла» оҳангини эслатувчи, жанговар дўстлар билан видолашув оҳанги...

Бу оҳанг қулоғингдан кириб, бўғзингни бўғади. Ўзбек, қозок, тожик, туркман, рус, латиш, эстон, қуйингчи, барча миллат болаларига бу оҳанг бирдай таъсир қилади. Эҳ, қани энди шу мусиқани эшитмасак эди, – дея юраклари қинидан чиқаёзган, қулоқларини беркитиб олган аскарларни кўп кўрганман. Ерга урса осмонга сапчийдиган шўх йигитлар, икки-уч кунда мусиқа таъсирида ювош болаларга айланиб қолганини кўрсак ҳам, ўзимиз бу воқеаларни шоҳиди бўлганимиз учун буни табиий ҳол, деб билардик. Бизга бу мусиқа бир кун эмас, бир кун инсон бу дунёдан ўтишини, улимнинг ҳақ эканлигини ёдимизга солар эди.

Орадан йиллар ўтиб, бу буюк поляк композитори Ф.Шопеннинг II сонатасининг 3-қисми, яъни «Мотам марши» эканлигини билдим.

Сонатанинг 4-қисмида ижро этиладиган мунгли, сокин оҳангларни тинглаган машҳур пианиночи А.Рубенштейн унга қуйидагича баҳо берган эди: – «Бу оҳанглар худди қабр узра эсаётган майин шаббода ва баҳорий майсалар тебранишини ёдингизга солади».

Машҳур «Мотам марши».

ШОПЕНЯНА

Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий-нашриёти. Тошкент – 2005 йил.

Ўзбекистон миллий энциклопедиясида буюк поляк композитори ҳақида шундай ёзилган. Шопеннинг халқчил ва танпарварлик, романтик ижоди поляк мусиқасини жаҳонга танитди. Ноёб ижрочилик маҳоратига эга бўлган Шопен фортепиано мусиқасининг ифода ва техник имкониятларини кенгайтирди, миллий оммабон рақс (полонез, мазурка) шакллари бадийлаштирди. Энг нозик руҳий жараёнлар акс этган, айни пайтда кучли драматик ривожга эга бўлган асарлари барча овозлар куйчанлиги, гармониянинг ўзига хослиги ўзгаришларга бой ва композицион мукамал ривож билан ажралиб туради. Фортепиано учун 2 та концерт, 3 сонатасида Бетховен симфонизми анъаналарини давом эттирди. Скерч, чолгу баллада, этюд, прелюдия ва ноктюрнларни мустақил бадий тугал асарлар даражасига кўтарган. Ўзбекистонда Шопеннинг барча асарлари педагогик ва концерт репертуарларидан ўрин олган. Навоий театрида «Шопеняна» балети саҳналаштирилган.

Ўзбекистон санъат арбоби
Қўрқмас Соатов

1942 йили Иккинчи жаҳон уруши Қўрқмас аканинг отаси Обиджон акани ҳам ўз домига тортиб кетди. Бева қолган Шарифахон ая ўғли Қўрқмасни билимли бўлсин дея, болалар уйига топширди. Узи эса Раънохон исмли жажжи қизалоғи билан қолди.

Тошкентдаги 3та болалар уйидан 30 нафар болани автобусга ўтказишиб, консерваторияга олиб келишди. Ушан-

да Академик театр учун иқтидорли болалари саралаб олиш керак эди. Беш чоғлик болагина бу кўриқдан ўтди. Кўркмас ҳам шулар сафида эди. Унинг бир умрлик тақдир йўли шундай бошланганди.

Кўркмас ака Тошкентда таҳсил олгач, Москва шаҳрида ма-лака ошириб қайтди. Сўнгра Тошкент хореография билим юр-тини бошқара бошлади.

Жаҳон классиклари асарларига мурожаат қилиш анъанага айланаётган пайти эди. Халқаро танловлар, фестиваллар шар-ти ҳам шундай эди-да.

Хореографиянинг бешиги сифатида танилган ленинградлик таниқли педагог Нина Александровна Фёдорова Тошкентга келиб болаларни Халқаро фестивалга тайёрлай бошлади. Улар Михаил Фокиннинг «Шопеняна» асарини Тошкент хореография билим юртида сахналаштира бошлади. Ўша даврларда ҳеч ким бу асарни сахналаштиришга жазм эта олмасди. Сабаби қарийб ярим соат давом этадиган сахна асарида буюк поляк композитори Фридерик Шопеннинг мазурка, полонез, ноктюрн ва 7 вальси ўрин олган бўлиб, ижрочилар сахнада воқеаларни акс эттириш керак эди. 24 ижрочи қизлар ва 1 йигит иштирок этадиган асар жуда кўп машаққатлар эвазига сахна юзини кўрди.

Ф.Шопен асарлари асосида сахналаштирилган «Шопеняна» балетидан лавҳа.

Ўша даврларда Ленинград (Санкт-Петербург) шаҳрида «Ок-тунлар» («Белый ночи») фестивали ўтказилиб туриларди. Тош-кент хореография билим юрти фестивалда поляк композитори Фридерик Шопен асарига қўйилган «Шопеняна» балети билан иштирок этди. «Шопеняна»ни Санкт-Петербурглик томоша-бинлар олқишлар билан кутиб олди. Уларнинг маҳорати «Мо-вий Нева» мукофоти билан тақдирланди.

Фестиваль ниҳоясида Октябрьский мусиқа мактабининг ди-ректори Кўркмас аканинг олдига келиб табриклар экан, келгу-си йил ўтказиладиган фестивалга таклиф этиб, барча сафар ха-ражатларини ўз зиммасига олди.

– Бугун «Шопеняна» асарида иштирок этганлар дунёдаги таниқли артистларга айландилар. Ўзбекистон Халқ артисти За-мира Давлатмуродова фикримизнинг далили. 1974–75-йилларда Навоий номидаги Давлат академик Катта театрида балетмейс-тер бўлиб ишлаб юрган кезларим шу асарни театр сахнасига олиб чиқдим, – дейди Кўркмас ака.

Қ.Соатов буюк поляк композитори Шопеннинг асарига ўз эҳтиромини билдириб, шундай дейди, – «Шопеняна» буюк рас-сом (Микеланжело, Леонардо да Винчи) чизган ҳаётнинг тасви-рига ўхшайди. Бу асарда даврлар девори олиб ташланиб, ком-позиторнинг мусиқалари остида жонланади. Шунинг учун ҳам уни ҳамма сахналаштиравермайди. Унда мусиқанинг тасвир билан ифодаси ҳамоҳанг бўлсагина, томошабин лол қолиши мумкин.

ИСТЕЪДОДЛАР МАСКАНИ

Тошкент шаҳар В.А.Успенский номидаги махсус musiқа академик лицейида буюк композитор Ф.Шопен асарлари тажрибали мутахассислар томонидан ўқувчиларга ўргатилади. Шу боис лицей ўқувчилари дунёнинг нуфузли musiқа танловлари, фестивалларида иштирок этиб, совринлар олиб қайтмоқда. Бу ҳақда лицей директори, педагогика фанлари номзоди, «Дўстлик» ордени соҳибаси Д.А.Жамолова билан суҳбатлашдик.

Савол: – Дилдора Абдувоҳобовна сиз раҳбарлик қилаётган махсус musiқа академик лицейи мамлакатимиздаги нуфузли musiқа билим даргоҳларидан бири саналади. Musиқани англаш, оҳангларнинг сеҳрли оламига қадам қўйиш ҳам болаликдан бошланади.

Жавоб: – Ўзбекистон Республикаси олдида бундан кейинги ривожланиши йўлларини танлаб олиш миллий ўзига хослик ва универсаллик мутаносиблиги анъанавийлик ҳамда замонавийлик каби абадий муаммони янгича ҳал этиш масаласи пайдо бўлди. Маънавий-маданий соҳадаги сиёсий йўналишлар орасида анъаналар ворисийлиги, миллий-маданий меросни сақлаш, ундан моҳирона фойдаланиш ва уни бойитиш етакчи ўрин тутади. Болаларни musiқанинг сеҳрли оламига олиб кириш ҳам осон, ҳам жуда мураккаб. Осонлиги болаликда берилган илм тошга ёзилган нақшдек бўлса, musiқада эса тугма истеъдод ҳам бўлиши керак. Биз нафақат миллий musiқа меросимизни, балки жаҳон musiқасининг дурдона асарларини ҳам болаларга ўргатиб борамиз.

Савол: – Дунё musiқа меросига ҳурмат билан қараётган,

сиз таъкидлаганингиздек, жаҳоннинг нуфузли халқаро musiқа танловларида иштирок этиб, совринлар олиб қайтаётган юрт болаларининг шундай тугма иқтидорга эга бўлишининг сабаблари нимада?

Жавоб: – Тарихга бир назар ташласак, атоқли композитор ва этнограф В.А. Успенский «Шошмақом»ни ўрганиб, кўплаб ўзбек халқ musiқаларини биринчилар қаторида нотага тушириб аждодларимизнинг бой меросини авлоддан-авлодга етиб бориши учун хизмат қилган фидойилардандир. Давлатимиз унинг ўзбек халқи санъати тарихига қўшган улкан ҳиссасини юқори баҳолаб, номини musiқа билим юртига қўйиши, йиллар ўтиб, истеъдод эгалари унинг номини бутун дунёга танитишни В.А.Успенский ўйламаган бўлса керак.

Шарқда қадим замонларданоқ musiқий тарбияга алоҳида эътибор билан қарашган. Айниқса, musiқанинг сўз билан, шеърят билан уйғунлашган ҳолдаги кучли таъсирини нозик ҳис этишган. Биргина мисол келтирайлик. «Қобуснома» муаллифи Кайковус шундай ёзади: «Ҳамма вақт оғир йўл (мақом)ларни чалаверма ва ҳамма вақт энгил йўлларни ҳам чалаверма, чунки барча йўлни бир хилда чалмаслик керак, негаки, одамларнинг ҳаммаси бир хилда эмас, табиатлари ҳам бир-бирларига мувофиқ эмас, чунки халқ хилма-хилдир. Шунинг учун musiқа илмининг устозлари musiқа асбобларига шундай тартиб берганларки, аввал подшоҳлар мажлиси учун ҳисравона дostonлар тузганлар, ундан кейин вазнсиз бир оғир йўл туздиларки, уни мақом билан айтса бўлади, унга оғир йўл деб ном бердилар. Бу йўл кексаларнинг ва ақлли одамларнинг табиатига мос келади. Бу йўлни шундай қавм учун ярагдилар. Сўнгра устозлар кўрдиларки, халқнинг ҳаммаси қари ва жиддий кишилар эмас. Шунинг учун йигитларга мослаб бир йўл ишлаб чиқдилар. Сўнгра энгилроқ вазнли шеърлар учун энгил йўллар туздилар, буларга «хафиф» деб ном қўйдилар. Оғир йўлдан сўнг бу хафиф йўлни чалдилар, musiқачилар бундан қарилар ҳам, йигитлар ҳам баҳраманд бўлсинлар, деб ўйладилар. Сўнгра ёш болалар ва ёқимли табиатли одамларнинг баъзилари бебаҳра қолдилар. Бу қавм учун таронани ишлаб чиқдилар, токи бу қавм ҳам баҳра олсинлар, роҳат қилсинлар, чунки ҳамма вазнларнинг орасида таронадан ёқимли вазн йўқдир. Демак, буларнинг ҳаммасини

бир хил қилиб чалмагил, бир хил қилиб куйламагин, мен айтгандек чалгил. Демак, бутун халқ, сенинг созингдан, овозингдан баҳраманд бўлсин» («Қобуснома», 97-бет).

Кўриниб турибдики, бу ўринда куй ва қўшиқнинг инсон табиатига, унинг ёши хусусиятларига чамбарчас боғлиқ эканлиги, шу хусусиятлар эътиборга олинса, мусиқа ва қўшиқнинг инсон руҳиятига кучли ижобий таъсир кўрсатиши эътироф ва таъкид этилмоқда. Умуман, мусиқа ва шеър бир япроқнинг икки томонидир. Уларни бир-бирларидан айрича тасаввур этиш мумкин эмас. Шеър мусиқага жон ато этади. Мусиқа эса шеъриятга қанот беради.

Ўрта Осиё халқлари ҳаётида мусиқанинг беқиёс ўрни ва аҳамиятини мутафаккирларимиз Ибн Сино, Абу Наср Форобий, А. Навоий, З. Бобур ижодларида ҳам кўриш мумкин. Бугунги мустақил Ўзбекистонимизнинг фарзандлари асрлар давомида боболар қолдирган мусиқа хазинаси меросининг чинакам ворисларидир.

Савол: – Бугун Ўзбекистон мусиқа санъатини бутун дунёга танитиши, қолаверса, жаҳоннинг машҳур композиторлари ижодини ўрганиши, хусусан поляк композитори Ф.Шопен асарларини ўқув-дарслик сифатида ўтиши борасида.

Жавоб: – Фортепиано дарсларида ўқувчиларимизнинг энг севиб ижро этадиган мусиқалари буюк поляк композитори Ф.Шопеннинг асарларидир. У яратган вальслар, фортепиано учун концертлар, этюдлар, мазуркалар, ноктюрн, прелюдияларни тажрибали устозлар ўргатишади. Ўқувчиларимиз болалар ва ўсмирлар ўртасида ўтказиладиган Халқаро Шопен танловларида иштирок этиб, совринлар билан қайтмоқдалар. Шу йилнинг ёзида Руминиянинг пойтахти Бухарест шаҳрида бўлиб ўтган «Про Романия» мусиқа фестивалида Нодира Дадамухамедова Шопен асарларини ижро этиб, Руминия, Япония, Россия, Корея, Молдова, Литва каби ўнлаб мамлакат ёш мусиқачилари ичида биринчи ўрин соҳибаси бўлиб қайтди.

Савол: – Мавриди келганда билим юрти талабаларининг халқаро мусиқа танловларидаги иштирокини ёдга олиб ўтсак.

Жавоб: – Биргина Алексей Султонов (мархум) Варшавада ўтказилган Шопен асарлари ижрочилари танловининг совриндори, Эстониянинг Нарва шаҳрида болалар ва ўсмирлар ўртаси-

да ўтказилган Шопен асарлари танловида Н. Дадамухамедова голиб бўлганлигини айтишнинг ўзи кифоя эмас. А.Султонов (Варшава, АҚШ, Турин), И.Небольсин (Испания), Алия ва Галия Бекирова (Германия), Ф.Хусанов (Англия), Н.Ҳошимов (Германия, Россия, АҚШ), С.Юденич (АҚШ), И.Гулзарова (Швецария), Л.Астонова (Москва), Д.Измаилова (Германия) Халқаро Шопен конкурсларида фахрли ўринларни эгаллаб қайтишган. «XXI аср: истиқболимиз тимсоллари» деб номланган китобни варақлар экансиз, ундан ўрин олган ёшларнинг аксарияти билим юрти- мизнинг талабалари эканлигига кўзингиз тушади.

Билим юрти талабаларидан бир неча нафари «Ниҳол» мукофотининг совриндорларидир.

Шу ўринда қатор халқаро танловлар ғолиблари Гулнора Алимова, Сайёра Ғафурова, Элеонора Котлибулатова, Гулрух Шокирова, Гулнора Мирзахўжаева, Васида Умарова, Беҳзод Абдуллаев, Темур Еникаев, Катерина Артюнова, Феруза Ҳайдарова, Станислав Умаров, Яйра Матёкубова, Динара Шаҳриддинова, Азиза Содиқова каби иқтидорларни тилга олиб ўтиш лозим. Улар жаҳон мусиқа оламида мустақил Ўзбекистон байроғини биринчилардан бўлиб кутарган истеъдод соҳибларидир.

Савол: – *Уқувчиларнинг халқаро мусиқа танловлари, фестивалларида иштироки, албатта устозларга боғлиқ. Жаҳон мусиқа санъатини яхши тушунибгина қолмай, уни уқувчиларга ўргата оладиган маҳоратли мутахассисларни топиш осон эмасдир?*

Жавоб: – Бизда малакали мутахассисларнинг кўплиги ҳам бахтимиз, ҳам билим юртимизнинг обрўи. Билим юртимизда малакали мутахассисларнинг сабоқ бериши кўп йиллик анъанага айланган. Уқитувчиларимиз фидойилиги, ўз касбига бўлган садоқати, болаларга нисбатан меҳрибонлиги билан танилган. Айниқса, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган уқитувчи, ҳозирда улуғ ёшларига қарамай (80 ёш), хизмат қилаётган Т.А. Попович, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими М.Н. Зайко, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими А.А. Ким, Л.Р. Флорентьева, Л.А. Муҳитдинова, Т.Н. Сотникова, Е.С. Гелбух, Д.С. Сабуров, И.Т. Ғаниев, Х.Н. Қодирова, Г.А. Золотых, Г.Х. Умарова, Г.В. Умарова, В.А. Черномор, Г.К. Тошпўлатова, Е.У. Мамажонова, М.С. Плазинская сингари жонкуяр уқитувчиларимиз шу даргоҳда кўп йиллардан бери ишлаб, кўплаб муносиб шоғирлар тайёрламоқдалар.

Савол: – *2010 йили буюк поляк композитори Шопен таваллудининг 200 йиллиги кенг нишонланади. Урта Осиё мамлакатлари ичида муболага бўлмаса, ижоди энг кўп ўрганиладиган мусиқа билим юртингизда ушбу композиторнинг юбилейини қандай қўтиб олмақчисизлар?*

Жавоб: – Биз мусиқа билим юртимизда буюк поляк композитори Ф.Шопен таваллудини ўзгача қувонч билан кутяпмиз. Композитор асарлари конкурсини ташкил этиш ниятидамиз. Қолаверса, кейинги йили Нарва (Эстония) шаҳрида бўлиб ўтadиган ўсмирлар ўртасидаги Халқаро Шопен асарлари танловида иштирок этиш учун тайёргарликни бошлаб юборганмиз.

МЕН ЎЗБЕК ҚИЗИМАН

2006 йил Эстониянинг Нарва шаҳрида ўтказилган Халқаро Шопен танлови, 2008 йил Бухарестда ўтказилган ёш пианиночилар Халқаро танлови ғолибаси Нодира Дадамўхамедова.

Эстониянинг Нарва шаҳрида Халқаро Шопен фестивалини ўтказиш анъанага айлангани, буюк композиторнинг асарларини болалар ва ўсмирлар ўртасида оммалашиб бораётганидан далолатдир. Фестивалнинг ўзига хос конкурс тарзида ўтишини таъминлаш мақсадида иштирокчиларнинг ижро этган асарлари тасвирга туширилиб юборилди. Ҳакамлар ана шу видеотасвирларга қараб, иштирокчиларни танлайдилар. Танлов низомига кўра 12 мамлакатдан 20 га яқин қатнашчи саралаб олинди.

Швеция, Россия, Литва, Украина, Эстония, Польша, Финландия, Бельгия, Хитой, Ўзбекистон каби мамлакатларнинг ёш пианиночилари Шопен мусиқий асарлари танловида иштирок этдилар. Кўрик шаклида ташкиллаштирилган танловда МДХ мамлакатларининг Москва, Санкт-Петербург, Минск, Таллин шаҳарларининг ихтисослаштирилган мусиқа мактаблари ёш ижрочилари ҳам бор эди. Уларнинг иштироки фестивалнинг нуфузини белгилаб турарди.

Шопен Халқаро мусиқа танловининг ҳакамлари финландиялик Ҳамса ал-Вадий, польшалик профессор Карол Радзивиневич, эстониялик Лиллан Семпер, литвалик Люцля Драсутеке каби дунёга таниқли мусиқашунослари эдилар.

Ёш пианиночиларнинг Нарвада ўтган танлови нуфузли халқаро ижодий кўрик-мусобақалардан бири ҳисобланади. Буюк поляк композитори, моҳир пианиночи Фридерик Шопен хо-

тирасига бағишланган танлов олтинчи мартаба ташкил этилиши эди. Нодира танловнинг биринчи босқичида Ф.Шопеннинг иккита асарини ижро этди. Иккинчи босқичда аввал улуг композитор Бахнинг машхур асарини, сўнг шартга кўра Шопеннинг иккита мумтоз куйини қойилмақом қилиб чалиб берди. Бу танловга хос хусусият шундаки, унда барча гуруҳлар бўйича учта мукофот ва Гран-при берилади. Нодирага Франциянинг Эстониядаги элчиси, шунингдек, танлов ҳайъати аъзоси польшалик профессор Карол Радзивиничлар ҳам ўз совринларини топширишди.

Танловнинг низомига кўра муסיқачилар баҳсининг иккинчи турида учала мукофотли ўринлар ҳам фақат биттадан ижрочига бериладиган бўлди. Нодира иштирокчилардан 2–3 ёш кичик бўлишига қарамай совриндор бўлди. Ўзбекистон фортепиано мактаби довуғини дунёга танитди ва совриндорлар сафида Таллин шаҳри филармониясининг катта залида, турли мамлакатларнинг шу ердаги элчилари иштирок этган Халқаро Шопен конкурси ғолибларининг ҳисобот концертида қатнашди.

Нодира Нарва шаҳрида ўтказилган Халқаро Шопен танлови ҳакамлар ҳайъати раиси Ҳамса ал-Вадий ва устози Алла Ким билан.

У танловда II ўринни олиш билан биргаликда ҳакамлар ҳайъатининг махсус соврини билан ҳам тақдирланди. Польшалик профессор Карол Радзивинич бу мукофотни топширар экан, ўзбек қизи Нодиранинг Шопен муסיқаларига муҳаббати, ижро маҳорати, муסיқий жарангдорлигининг самимийлиги учун унга миннатдорчилик изҳор этди. Ҳакамлар ҳайъатининг раиси Ҳамса ал-Вадий хоним ҳам унинг ижро маҳоратига юксак баҳо бериб Финландияга таклиф этган эди.

Нодира билан суҳбатлашиш учун муסיқа билим юртига кириб борганимда ҳамма концерт залига йиғилган, сахна ўртасидага фортепианони олдида бир қизча яқинлашиб, уни рамзий маънода чалиб, таъзим билан буюк поляк композитори Ф.Шопен асарларини ижро эта бошлади. Сукунатда фақат муסיқа товуши эшитиларди. Ижродан сўнг у қўлида гулдаста билан сахнадан тушиб онаси ва устози Алла Ким олдида яқинлашди.

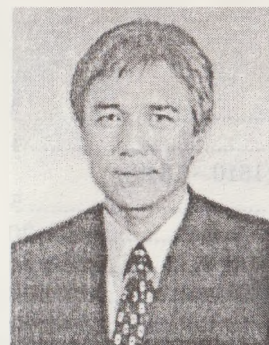
Мен қизчага қараб турибману, кўнглимдан бир савол ўтади. Ўзбек қизалоғининг қалбида шунчалар меҳр уйғота олган поляк композитори асарларининг сири нимада экан? Одамларни бир зум ҳаётнинг турли ташвишларини унутиб, хаёлот дунёсига олиб кирувчи оҳанглар сеҳрининг қудратимикан ё?

– Мен Ф.Шопен асарларининг барчасини меҳр билан ижро этишга ҳаракат қиламан, – дейди Нодира Дадамўхамедова.

Нодира Халқаро микёсдаги (болалар ва ўсмирлар) муסיқа танловида биринчи бор муваффақият қозонаётгани йўқ. У 2003 йилнинг ноябрида ёш пианиночиларнинг Марко Поло (Греция) шаҳридаги Халқаро танловда, сўнг Париж (Франция) шаҳрида ташкил этилган нуфузли Халқаро танловда биринчи ўринни қўлга киритган. Яқинда Бухарестда ўтказилган ёш пианиночилар муסיқа танлови ғолиби бўлиб қайтди. Унинг бу ютуқларида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими Алла Кимнинг муносиб ҳиссаси бор.

Композитор Ф.Шопен ҳаёти ва ижоди билан ўзбек халқини таништириб борган газета ва журналлар

Қосимжон Сушиев Андижон вилоятининг Асака туманида туғилган. ТошДУ (ҳозирги М.Улўзбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети)нинг Журналистика факультетини тамомлаган. Матбуот саҳифаларида дунё мамлакатларининг маданияти, санъати, тарихига оид очерк, мақола ва корреспонденциялари билан иштирок этиб келади. Дунёнинг бир нечта мамлакатларида бўлиб, Ўзбекистон телевидениесида «Мен билган, билмаган дунё» дастури орқали ҳикоя қилиб берган.

У Халқаро туркий халқлар фестивали (Туркия), Одесса, Минск шаҳарларида ўтказилган телевизион фильмлари фестивалларида қатнашиб, совриндор бўлган.

***

Буюк поляк композитори Ф.Шопен ҳақидаги рисолани илк бора ўзбек тилида ўқийсиз. Композитор асарлари мусиқа мактабларида, консерваторияда кенг урганилади. Шу боис Ўзбекистондан Шопен асарларининг машхур ижрочилари етишиб чиққан.

Биз ушбу китобни тайёрлашда яқиндан ёрдам берган Польша Республикасининг Ўзбекистондаги элчихонасига, А.Навоий номидаги Академик театрга, Навоий номидаги Давлат кутубхонасига, М.Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясига, Успенский номидаги республика махсус мусиқа лицейи ходимларига миннатдорчилик билдирамыз.

***

Эта книга о жизни и творчестве великого пианиста и композитора Ф.Шопена, которая издается впервые не только в Узбекистане, но и в Центральной Азии. Произведения Ф.Шопена вот уже больше полувека считаются учебным пособием в музыкальных школах, лицеях и консерваториях. Играя произведения Шопена, пианисты Узбекистана получили мировую известность...

В книге использованы стихи великого мыслителя Востока Алишера Навои и известного поэта Узбекистана Мухаммада Юсуфа.

Автор этой книги выражает искреннюю признательность за предоставленные материалы Посольству Польши в Республике Узбекистан, ГАБТ им. А.Навои, Государственной библиотеке им. Навои, Государственной консерватории им. М. Ашрафи, Республиканскому музыкальному лицезу им. Успенского.

МУНДАРИЖА

Сўзбоши.....	3
Муқаддима ўрнида.....	4
Поляк халқининг буюк композитори Ф.Шопен (1810 – 1849). Болалик. Ўсмирлик. Ёшлик	5
Бир севги тарихи	20
Фридерик Шопен: «Унинг оғушида ўлмоқчи эдим...»	20
Вужудга сиғмаган юрак. <i>Р.Ғаниев</i>	28
Шон-шуҳрат ёғдуси остида: Мактубларда қолган андуҳлар	30
Шопен мусиқасининг жозибаси	33
Ватанга қайтган юрак	38
Ватаним	40
Севишганлар ибодатхонаси	46

ШОПЕН ВА ЎЗБЕКИСТОН

«Польша мусиқаси жавоҳирлари хазинасидан»	55
Оҳанглар шоири	62
«Мотам марши»ни тинглаб	66
Шопеняна	68
Истеъдодлар маскани	71
Мен ўзбек қизиман	76

Қосимжон СЎПИЕВ

ФРИДЕРИК ШОПЕН АСАРЛАРИ ЎЗБЕКИСТОНДА

Муҳаррир: *С.Сафаева, Р.Ғаниев*

Маслаҳатчи: *С.Ожел*

Рассом: *В.Егиян*

Дизайнер: *А.Тиллаҳўжаев*

Чоп этишга 28.10.2008 йилда рухсат этилди. Palatino гарнитураси.
Бичими 60×84¹/₁₆. Шартли босма табоғи – 4,65. Нашр б.т. 5,0. Буюртма
рақами №37. Адади 700 нусха. Баҳоси келишилган нарҳда.

«NOSHIR» нашриёти. 100129, Тошкент шаҳар, Навоий кучаси, пастки
савдо расталари.

«NOSHIR» МЧЖ босмахонасида чоп этилди. Тошкент шаҳар, Навоий
кучаси, пастки савдо расталари.

ISBN 978-9943-353-05-3

9 789943 353053